

Tartu Ülikool
Humanitaarteaduste ja kunstide valdkond
Kultuuriteaduste instituut
Etnoloogia, folkloristika ja rakendusantropoloogia õppekava

Alevtina Soldatova

RAAMAT „MEIST VEPSLASTEST JA MITTE AINULT“

Magistriprojekt

Juhendaja: kaasprofessor Madis Arukask

Tartu
2025

Annotatsioon:

Magistriprojekt, raamatu „Meist vepslastest ja mitte ainult“ käsikiri vene ja eesti keeles on autobiograafiline sissevaade vepsa rahva lähiminevikku ja tänapäeva. Venemaa Föderatsioonis elava väikerahva demograafiline ja üldkultuuriline olukord on tänapäeval väga pessimistlik. Esitan raamatus oma rahvuskaaslastele küsimusi, mis on seotud isiklike valikutega oma kuuluvustundes ja rahvuse päästmises, võime ja võimetusega nendes küsimustes kaasa rääkida. Seoses oma kogumustega elamisest erinevates riikides (Venemaa, Soome, Kreeka, Eesti) võrdlen ka erinevate rahvuste esindajate käitumist oma rahvustunde tajumises ja väljendamises. Raamat sisaldab palju isiklikult läbielatud seiku ning pole kirjutatud liiga nõudlikus stiilis. Raamat sobib lugemiseks ka laiemale huviliste ringile. Töö (käesolevas) katustekstis annan lühiülevaate rahvusküsimuse teoreetilisest käsitlusest, Venemaa (post)kolonialistlikust suhtumisest impeeriumi territooriumil elavatesse väikerahvastesse, vepsa rahva ajaloost, vepsa folkloori kogumisest ja vepsa kirjandusest. Samuti kirjeldan käsikirja valmimise protsessi ning liikumist raamatu kirjastamise suunas.

Märksõnad: omaeluloolisus, rahvus, riiklik imperialism, vepsa folkloor ja kirjandus

SISUKORD

Sissejuhatus	4
1. Rahvus ja väikerahvaks olemise tähendus totalitaarses riigis. Teoreetilised küsimusepüstited ja tegelikud reaktsioonid	6
1.1. Kas rahvus on väljamõeldud kontseptsioon või mitte?	6
1.2. Rahvuse mõiste problemaatika tänapäeva tegelikus maailmas	8
1.3. Venemaa vastus väikerahvaste püüdlustele	9
1.4. Vepslaste varasemast aja- ja uurimislloost	10
1.5. Vepslaste „taasavastamine“ 19. sajandil	15
1.6. Vepsa kultuuriprotsessid 20. sajandil	17
1.7. Venemaa tänapäevane rahvuspoliitika. Kolonialism ja postkolonialism	19
1.8. Folkloori tähtsus väikerahva enesekuvandis ning sellest sündiv kirjandus	25
1.9. Rahvaluule osa vepsa rahvusprotsessis ja kirjanduses	29
2. Raamatu kirjutamis- ja kirjastamisteekond	33
2.1. Minu positsioon autorina ja raamatu sihtrühm	33
2.2. Raamatu idee kujunemine ja teostamine	34
2.3. Raamatu kompositsioon ja liikumine ilmumise suunas	37
Kokkuvõte	40
Kirjandus	42
Lisa. Lisalugemist vepslaste kohta eri keeltes	48
<i>Summary</i>	50

Sissejuhatus

Oma kuulsas 1882. aastal esitatud ettekandes „Mis on rahvus?“ on tuntud prantsuse filosoof, ajaloolane ja orientalist Ernest Renan toonud välja, et rahvuse algeks ei ole mitte üksnes ühised huvid, ka mitte ühine ajalugu, sugulussuhted või rassiline kuuluvus, vaid selle materiaalse ja käegakatsutava kõrval peab eksisteerima ka idee, tunne, kirg. Rahvus – see on hing ja ihu korraga (Renan 2002; 1902). Tundub, et rahvusest kõneledes, rahvuse olemust teoreetiliselt määratledes ongi need kaks poolust erinevatel uurijatel erineval moel ja määral põhilised töövahendid. Rahvusidee ühelt ja ajaloolised, poliitilised ning ühiskondlikud tegurid teiselt poolt määravad teooriates selle, mida rahvuse all silmas peetakse, kas rahvus “on olemas päriselt” või on tegemist vaid suhtelise konstruktsiooniga, kas rahvustunne on olemuslik või kellegi manipulatsioonina loodud ideoloogia.

Minu magistriprojekt käsitleb autobiograafilises ilukirjanduslikus vormis mu enda rahvuse ja rahvusriigi küsimust. Selleks on raamatuprojekt “Meist vepslastest ja mitte ainult”. Olen vepslane, kuid ma ei saa öelda, et minu rahvuskaaslaste rahvustunne tänapäeva Venemaa Föderatsioonis väga iseloomulikult esile tuleks. Selle erinevad põhjused on olnud teema, mille üle ma kogu elu juurelnud olen. Minu suhe sellesse probleemi pole (ega saagi olla!) vaid teoreetiline, vaid mulle eluliselt oluline. Samas on see probleem igas mõttes isiklik – mul pole olnud võimalik sellest peaaegu üldse oma rahvuskaaslastega rääkida, meil nagu puuduks selleks keel ja kõneviis. Kõik see on ka aluseks, miks valisin just magistriprojekti ilukirjanduslikus vormis. Teema on emotsionaalne, kuid väga väikese rahvuse esindajana ei soovinud ma, et selle esitamine muutuks tundetuteks ridadeks ühes järjekordses üliõpilase koolitöös.

Ernest Renani hinge ja ihu metafoori kasutades olen ma oma rahvaga seotud mõlema läbi. Ma nagu tunneks oma rahva hinge ja keha, kuid ma pole saanud olla kindel, kui adekvaatne mu tunne on, mida tunnevad teised. Niisiis olengi ma oma raamatu kirjutanud ennekõike oma allesjäänud rahvuskaaslastele, sooviga neid kõnetada mulle (ja ehk ka neile) väga olulistel teemadel. See on mu magistriprojekti sisuline eesmärk. Ma ei tea, mis tunne võib olla selle dialoogiotsingu muudel lugejatel. Loodan, et see

loob ehk mingisugustki arusaama, mis tähendab olla ühe väikese, peaaegu kaduva rahvuse esindaja totalitaarses riigis.

Käesoleva magistriprojekti eesmärk oli niisiis kirjutada autobiograafiline raamat, mille keskne teema on analüüsida ühiskonna poolt rakendatavaid väikeste põlisrahvaste rahvusliku identiteedi hävitamise mehhanisme. Autori elus esinenud olukordade näidete abil näidatakse probleemi praegust kolmnurka: inimene, tema rahvas ja riik. Küsin endalt ja oma rahvaskaaslastelt, milline on riigi funktsioon 21. sajandil, kas mõiste „rahvas“ on midagi asjakohast või tasub poliitiliste muutuste mõjul sellest kui „arhaismist“ loobuda? Kas inimene vajab oma rahvast või riiki? Mida vajab inimene ise? Kas inivid, tema rahvas ja riik on liitlased või vastased?

Raamatu lehekülgedel püüan ma leida oma rahvaga toimuvale mõtet vaadeldes oma rahva minevikku, olevikku ning püüdes ennustada tulevikku. Vepslased, rahvas, kuhu kuulun, seisab täna ajaloolise valiku ees: kas täielik rahvusena väljasuremine või taasloomine, vepsa rahvuse ja kultuuri taasloomine selle kõikvõimalikes väljendustes.

Raamat on kirjutatud jutustavas žanris. Kõnelen endast, olukordadest oma elus ja järeldustest, milleni olen jõudnud, väitmata, et mu järeldused on ainuõiged. Kutsun lugejat üles mõtisklema sündmuste üle olevikus. Mis on inimese võimuses? Kellele ta kuulub – kas oma riigile, oma rahvale või üksnes iseendale? Raamatu lehekülgedel esitan ma lugejale otsekoheseid küsimusi, oodates ka lapsemeelselt naiivselt vastuseid. Üks peamisi küsimusi on, mis on riigi eesmärk? Kas selle ülesanne on säilitada rahvaid või neid kaotada? Mis on paljurahvuseline riik? Kuidas saab see tekkida ja kui kaua võib see eksisteerida?

Käesolevas magistriprojekti katustekstis teen ma sissevaate ka vepsa kultuuri, ajalukku ja folkloori. Sellest võiks olla kasu minu raamatu lugemisel lisainfo saamiseks või selle otsimisele asumisel.

1. Rahvus ja väikerahvaks olemise tähendus totalitaarses riigis. Teoreetilised küsimusepüstited ja tegelikud reaktsioonid

1.1. Kas rahvus on väljamõeldud kontseptsioon või mitte?

Rahvuse kui mõiste ja nähtuse käsitlemisel eksisteerib tänapäeval kaks teineteisele vastanduvat lähenemist. Need on tuntud primordialismi ning modernistliku käsitlusena ning nende kahe vaate erinevad seisukohad tulevad hästi esile 1995. aasta 24. oktoobril toimunud nn. Warwicki debatis (*The Warwick Debates* 1995; Vetik 2007). Selles esitasid oma vastanduvaid seisukohti kaks silmapaistvat sotsiaalteadlast – Ernest Gellner ja ta endine üliõpilane Anthony D. Smith.

Warwicki debati keskne küsimus on selles, kas rahvus on olemuslikult eksisteeriv nähtus või kõigest ühiskondlikest, majanduslikest jms. teguritest tingitud konstruktsioon. Anthony D. Smithi esindatud primordialistlik arusaam leiab, et rahvusel on sügavad ajalukku, kultuuri ja psühholoogiasse tagasiminevad unikaalsed juured, iga rahvus on seega järelikult mingis mõttes unikaalne. Smith ei välista tahtlike poliitikate olemasolu rahvuste planeerimisel, kuid ei pea seda esmaoluliseks. Olulisemad on tema arvates vaimsed idealistlikud tegurid. Ta ütleb:

Minu lähenemisviis rõhutab mälestuste, väärtuste, müütide ja sümbolite tähtsust ... Nende küsimuste, eriti kollektiivsete mälestuste esmatähtsa rolli kohta on materialistlikel, ratsionalistlikel ja modernistlikel teooriatel väga vähe öelda (viidatud Vetik 2007 kaudu).

Rahvuse olemasolu tugipunkt asub sellise käsitluse kohaselt pigem kaugemas minevikus ning läbi aegade kestnud kollektiivsetes väärtustes. Sellisena on see Euroopa kultuuriruumis seostatav J. G. Von Herderi nägemusega rahvusest kui kultuurilisest nähtusest, millel on oma ainulaadne ajalukku ulatuv tuum ja sama ainulaadne „häääl“, väljenduslaad, mis kõige paremini tuleb esile folklooris ja iseloomulikus meelelaadis. Arusaadavalt võivad Smithi ja teiste niimoodi mõtleivate uurijate vaated mõjuda praeguses postmodernistlikus multikultuurises ühiskonnas problemaatilistena. Ometigi on niimoodi mõtlejaid teisigi, kultuuriuurijate seas kasvõi Clifford Geertz (vt. 2003).

Ernest Gellneri arusaam rahvusest on Smithi omast erinev, kuna ta ei pea minevikulisi reaale kuigi oluliseks. Modernistina „algab“ maailm tema jaoks 18. sajandi lõpust ning kõigel varasemal pole selle teema jaoks tegelikult suuremat tähtsust. Gellneri järgi on rahvus modernse nähtusena „kõigest“ üks järjekordne reaktsioon ühiskondlik-poliitilistele muutustele. Sellised muutused on maailmas aset leidnud aga kogu aeg. Gellnerit võiks mõista nii, et rahvust loovaid tunnuseid leidub inimkultuuris alati (keel, väärtused, välimus jne.), kuid nende olulisus ja märkamine on ajas erinevad. Keel või etnograafia võivad eksisteerida sajandeid, kuid nad ei tarvitse alati olla kuigivõrd olulised rahvuse kui nähtuse teadvustamisel või tekkimisel.

Gellneri järgi ei ole kultuur midagi rahvusele ürgomast, vaid muutub alles moderniseerumise ajal ühiskonna sünkroonilise süsteemi osaks. On huvitav, et olulise argumendina oma käsitluses on Gellner Warwicki debatis välja toonud eestlaste rahvuseks kujunemise näite. Ta ütleb:

Modernismi kinnituseks leidub mõningaid äärmiselt selgeid juhtumeid. Võtame näiteks eestlased. 19. sajandi algul polnud neil enda jaoks isegi nime. Neid nimetati lihtsalt maarahvaks – erinevalt saksa või rootsi linnakodanikest ja aristokraatidest või Vene administraatoritest. Neil puudus oma etnonüüm. Nad olid lihtsalt kategooria, millel puudus vähimgi etniline eneseteadvus. Hiljem osutusid nad oma elujõulise kultuuri loomisel väga edukaks (viidatud Vetik 2007 kaudu).

Oma ettekandes „Eesti rahvusluse mõtestamisest“ on politoloog Raivo Vetik avaldanud siiski kahtlust Ernest Gellneri poolt esitatud väitele eesti rahvuse hilistekkelisusest. Vetik leiab, et Gellneri eestlaste-näide põhineb deduktsioonil modernistliku teooria eeldustest, mida ta tõestada soovib. Vetik ei nõustu väitega nagu puudunuks eestlastel 19. sajandi alguses etniline eneseteadvus. Ta kirjutab:

Kuna “maarahvas” vastandas end sakslastele, rootslastele ja venelastele, siis oli tal ka eneseteadvus, sest eneseteadvus tähendab “meie” vastandamist “nendele” (Vetik 2007).

On raske öelda, milline täpselt on olnud vepslaste rahvuslik eneseteadvus lähemas või kaugemas minevikus, kuid võib oletada, et see on pidanud loomulikuna eksisteerima, sarnaselt kasvõi eestlaste maarahva-identiteedile.

1.2. Rahvuse mõiste problemaatika tänapäeva tegelikus maailmas

Gellneri modernistlik arusaam sobib tänapäeval küllap hästi postmodernse või liberaalse vaatega inimestele, kelle jaoks rahvuskuluvus võib olla lausa segav või ahistav tegur, rahvus sellisena aga ühiskonnas asjatuid konflikte ja pingeid tekitav nähtus. On tõsi, et modernistliku rahvuskontseptsiooni tõus jääbki 20. sajandi teise poolde, mil rahvuskeskne mõtlemine oli Teise maailmasõja järel end saksa natsionaalsotsialismi ja itaalia fašismi tõttu diskrediteerinud.

Paraku ei ole see olnud kauaaegseks argumendiks mitte üksnes Vaba maailma liberaalidele, vaid ka totalitaarsetele režiimidele. See on iseloomustanud läbi aastakümnete Nõukogude Liidu ja Venemaa suhtumist rahvuste ja rahvusvähemuste iseseisvuspüüdlustesse. Näeme seda praegu väga otseselt Ukraina vastu suunatud infosõjas, mis on saanud argumendiks ka nüüd juba aastaid kestnud sõjalisele kallaletungile. Seda retoorikat on aga kahetsusväärset üle võtnud ka Ameerika Ühendriikide praegune president ning kahjuks ei ole ta selles ainus.

Modernistlik rahvuse kontseptsioon rõhub niisiis essentsialistliku aspekti kõrval (Gellner ei välista seda täielikult, kuid ei pea seda enamusel juhtudel põhiliseks) muudele, pigem pragmaatilistele argumentidele, miks üks või teine rahvus sellisena tänapäeva maailmas eksisteerib. Näide eestlastest, kes said rahvuseks alles 19. sajandi ärkamisajal, on leidnud Eestiski poolt- ja vastuhääli. Primordialistliku vaate tuntumaid esindajaid on näiteks poliitik ja ajaloolane Lauri Vahtre, kes on oma kirjutistes järjepidevalt protesteerinud ka osade ajaloolaste vaate vastu, mille kohaselt eestlaseid enne viimaseid sajandeid rahvusena olemas polnud ning mille järgi rühmakuluvuse tegelikeks määrajateks on varasemas ajaloos etniliste tunnuste asemel olnud sotsiaalne klassikuluvus, sugulussuhted või midagi muud (vt. Vahtre 2013).

Kas see on juhuslik või teadlik, kuid etnilise rahvuse ning ilmselt ka rahvusliku primordiaalse vastu suunatud vaen oli ja on iseloomulik ka marksistlikule mõtteviisile, mis on olemuslik osa nii totalitaarsete riikide (Venemaa, Hiina) poliitikaloomes ja ideoloogias, kui ka Vaba maailma intellektuaalses vasakpoolsuses. Marksistlik lähenemine näeb määravana inimese klassikuuluvust ning sellel põhinevat ühiskondlikku antagonismi. Selline klassipõhine mõtteviis oma sageli äärmuslikes vormides on (kas paradoksaalselt või ootuspäraselt) saanud juba ammu määravaks paljude rahvaste vabadusvõitluses – loomulikult seal, kus otsene kokkupuude sellest ideoloogiast lähtuvate totalitaarsete režiimidega pigem puudub. Heaks näiteks siin on kasvõi hiljutine Palestiina – Iisraeli konflikt, kõnelemata Ladina-Ameerika maade Ameerika imperialismi vastastest vabadusvõitlustest või näiteks India põlisrahvaste maoistlikest vabaduspüüdlustest. Allasurutud natsioon on neis otsekui madalam klass, kes võitleb oma õigeuste eest kõrgema klassi vastu.

1.3. Venemaa vastus väikerahvaste püüdlustele

Venemaa on riik, mille ajaloole alates Moskva vürstiriigi esiletõusust on iseloomulik püüd üha suuremale tsentraliseeritusele, naaberrahvaste ja maade allutamisele, assimileerimisele ning ärakasutamisele. Selle mudeli omandas Moskoovia (ja tänane imperiaalne Venemaa) edukalt neid mõne aastasaja jooksul varem okupeerinud idapoolsetelt stepirahvastelt. Venemaa ajaloos on see periood tuntud mongoli-tatari ikkena. Mongolite valitsus- ja haldusviisile oli iseloomulik, et vallutatud alade kohalikele, nüüd juba piiratud võimuga ja hordist sõltuvuses olevatele vene vürstidele jäeti üsna piiramatult vabadus oma alluvat rahvast (sealjuures oma otseseid rahvuskasulasi) eksploateerida ja röövida, et tagada hordile ettenähtud korrapäraste maksude tasumine, aga ka enda hea elujärg (Akunin 2014).

Venemaa vaimulaad ja ideoloogia on küll kõikunud ida ja lääne vahel, kuid näib, et nüüdseks on peale jäämas asiaatlik orientatsioon, mida Venemaa aja- ja kultuuriloos tuntakse euroasianismi nime all. Selle põhilised teoreetikud ja ideoloogid on olnud teiste seas vürst Nikolai Trubetskoi (vrd. Smirnov 2019), ajaloolane ja etnoloog Lev Gumiljov

(vt. 1992), nüüd poliitiline filosoof Aleksandr Dugin (vt. 2002). Nad on seletanud ja õigustanud tänase Venemaa ja selle mentaliteedi orgaanilist seotust mongoli-tatari ikkest omandatud maailmavaate ja selle väljendustega mistahes valdkonnas, sealhulgas ka poliitilises süsteemis.

Selline alandav püramiidsüsteem on niisiis minevikust edasi kandunud ka Vene impeeriumisse ning see vaatab vastu ka tänases Venemaa Föderatsioonis. Tsaari, tema bojaaride või aadlike ning lihtrahva kolmikjaotuse asemel on nüüd meie ees piiramatu võimuga president oma aparaadiga, tema poolt kontrollitud oligarhid ning nüüdseks tavamõttes keskklassist madalamale surutud pööbel. Imperiaalse mõtlemisega riigirahvale (seisusest hoolimata) mõjuvad kahtlust tekitavalt kõik teistsugused inimesed – muud rahvad ja rahvused nii „suurel kodumaal“ kui väljaspool seda. Seda on ajaloos tunda saanud nii Venemaa väikerahvad kui ka naabrid. Venemaa võimusuhetes domineerib ajaloost õpitud asiaatlik kahtlustav-vägivaldne kavalus, mis on võõrastavalt mõjunud kõigile, kellel sellelaadne kultuuritaust puudub.

Tänasel Venemaal elavatele paljudele väikerahvastele, ennekõike läänemeresoome rahvastele (sealhulgas vepslastele) pole selline kultuuritüüp olemuslikult omane. Samas puudub neil oluliselt teistsugune ajalooline kogemus. Sajandite jooksul on nad pidanud elama imperiaalses idamaises riigis ning kohanema selle valitsejate, võimuvormi ja selle vahetute täideviijatega. Idamaises valitsusvormis on lihtrahva esmane püüd vältida võimu teostavate ja justnagu korda tagavate kihtidega kokkupuudet. Selline suhtumine iseloomustab ka Venemaal elavaid väikerahvaid. See on viinud isolatsiooniotsinguteni, ka eemalejäämiseni keskuste elust. See omakorda on suurendanud suurvene šovinistide põlgust kõige „mitteveneliku“ suhtes riigis.

1.4. Vepslaste varasemast aja- ja uurimisloost

Selleks, et mõista ühe rahva elus tänapäeval toimuvaid protsesse ja teha prognoose tuleviku suhtes, on vaja tunda selle rahva keelt, materiaalsel ja vaimset kultuuri, rahvuspsühholoogiat ja ajalugu. Just ajaloo tundmine võimaldab prognoosida ka rahva

tulevikku. See protsess sarnaneb pendli õõtsumisega. Mida sügavamale suudab uurija vaadata rahva minevikku, seda kaugemale saab ta modelleerida selle tulevikku.

Vepslased on üks Kirde-Euroopa rahvastest, kes elab kolme suure järve – Äänisjärve, Laadoga ja Valgejärve vahelisel alal. Praegu jaguneb see territoorium Venemaa Föderatsiooni kolme haldusüksuse – Karjala Vabariigi, Leningradi ja Vologda oblasti – vahel. 2020. aasta ülevenemaalise rahvaloenduse andmetel oli vepslaste arv 5936, kellest emakeelt valdas 3613 inimest (Prozes 2023a). Need arvud on viimastel kümnenditel olnud selges langustrendis. Kõige rohkem vepslasi elab Karjala vabariigis.

Raamatut „Meist vepslastest ja mitte ainult“ kirjutades käsitlen korduvalt vepslaste minevikku. Peab tõdema, et siiani ei ole ühtegi teaduslikku tööd, milles oleks läbi viidud vepslaste kohta teada olevate ajalooliste andmete täielik analüüs. Ajaloolased põhjendavad daatumite, nimede ja sündmuste käigu kirjelduse puudumist sellega, et tänapäevaste vepslaste esivanemad (tšuudi ja vesi hõimud) olid kirja mitte tundvad rahvad. See väide vajaks kinnitust.

On teada, et vepslasi mainitakse vanavene kroonikas (*Повесть временных лет*). Selles räägitakse, kuidas 862. aastal moodustus tänapäeva Venemaa territooriumi loodeosas idaslaavi (sloveenid ja kriviitid) ja läänemeresoome (vessid ja tšuudid) hõimude liit, kes kutsus end valitsema varjaagi kuningi Rüriku koos oma vendade ja saatjaskonnaga.

Esimesed teated vepslastest leiduvad 6. sajandi keskel Põhja-Itaalias elanud gooti ajaloolase Jordanese teoses „Gootide päritolust ja tegudest“, kus ta mainib põhjapoolset hõimu *vasinabronkas* (Paškov 2003: 325). Poola ajaloolane Henrik Lovmjanjski ja akadeemik Boriss Rõbakov arvasid, et termin *abronkas* tuleks vaadelda kui *Biarmia* või *Permi* moonutatud nimetust. Sellest lähtuvalt arvas Rõbakov, et kombinatsiooni *vasinabronki* tuleks tõlkida kui „Biarmiast pärit ves“, „biarmia ves“ või „ves-biarmialased“ (Lovmjanjski 1985: 185; Rõbakov 1987: 33). Täpsemad teateid vesside kohta tõi 11. sajandi teisel poolel germaani kroonik Bremeni Adam. Ta oli Bremeni peapiiskop Adalberti alluvuses ja juhtis sealset katedraalikooli. Sel ajal oli Hamburg-Bremeni peapiiskopkond katoliku maailma suurimaid ja hõlmas kogu Skandinaavia, Islandi ja Gröönimaa. Tõenäoliselt Skandinaavia meresõitjatelt saadud andmete põhjal

kirjutab ta põhjapoolsetest *Wizzi* hõimudest: „Seal on ka need, keda kutsutakse alaanideks või albaanideks, keda nende keeles nimetatakse *wizzi*“, kõige julmemad ambronid Nad sünnivad hallide juustega ... Nende kodumaad valvavad koerad, kui nad peavad võitlema, siis teevad nad koertest võitlusliini...” (Latinojazõtsnõe istotšniki 1989: 146).

Bremeni Adama teadet on paljud uurijad analüüsinud võrdlevalt muude allikatega. Esimene uurija, kes samastas araabia allikate *vizzi* või *visu* hõimu Valgejärve elanikkonnaga, oli akadeemik K. D. Fren (1782–1851). Ka Ilmari Manninen leidis, et sõna *albani*, mis tähendab ladina keeles „valge“, viitab Valgejärvele (Paškov 2003: 325–326). Selle hõimu täiskasvanute ja eriti laste hele juuste värvus (füüsiliste antropoloogide andmetel kuulusid Valgejärve vepslased pigmentatsiooni poolest NSVLiidu elanikkonna kõige heledamasse rühma) võis viia mõttele, et selle hõimu inimesed olid juba sünnipäraselt hallid. Nimetus *ambroni*, mis on lähedane Jordanese nimetusele *abronkas*, kajastab tõenäoliselt Biarmiat – viikingitega kaubanduslikes suhetes olnud riiklikku moodustist Valge mere piirkonnas, mille kohta leidub teateid saagades ja keskaegsetes reisikirjades (vt. Haavio 1965). Suure hulga koerte mainimine annab tõenäoliselt tunnistust vesside arenenud karusloomaküttimisest ja märkus nende metsikusest võitlustes vaenlastega räägib tõenäoliselt kokkupõrgetest nendesamade skandinaavlastega.

Saxo Grammaticuse 12.–13. sajandi vahetusel kirjutatud „Taanlaste tegude“ („Gesta Danorum“, 2000) esimeses raamatus antakse geograafiline ülevaade Taanist, Läänemerest, Skandinaaviast ja naabermaadest, kusjuures tegelike faktide vahele on lisatud väljamõeldut (Paškov 2003: 326). Saxo mainib selles rahvast *visinnus*, keda ajaloolased samastavad vessidega. Ka mitmete idamaiste autorite teostes leidub palju viiteid vessidele. Kõige huvipakkuvamaid andmeid vesside kohta leidub Ahmed ibn Fadlani (10. sajand) ja Abu Hamid al-Garnati (11.–12. sajand) töödes, kes külastasid Volga äärset Bulgari riiki. Ahmed ibn Fadlan, Bagdadi kaliifi saatkonna sekretär Bulgari riigis, reisis 921–922. aastal mööda Volgat. Oma märkmetes on ta nimetanud vesse (*visu*) kolm korda. Tema kirjeldustes on lihtne ära tunda põhjapoolse rahva suviste valgete ööde ja lühikeste talvapäevade kirjeldust ning see viitab selgelt *visu*

hõimu põhjapoolsele asualale (Paškov 2003: 326). Ibn Fadlani üleskirjutused tõendavad, et bulgarite ja vesside vahel ei olnud mitte ainult tihedad kaubandussuhted, vaid ka diplomaatilised kontaktid. Ibn Fadlani andmeid täiendavad teise araabia ränduri Abu Hamid al-Garnati (mõnikord nimetatakse teda ka al-Andalusi, s.t. „andaluuslane“) teated, kes külastas Bulgari riiki 1130. aastate keskel. Ta räägib vesside sõltuvusest Bulgarist, mis väljendub ilmselt karusnahkades makstavas tribuudis ning nende kaubandussuhetest. Al-Garnati kirjeldab vesi, kelle esindajaid ta Bulgaris nägi, välimust: „Ma nägin talvel Bulgaris ühte nende rühma: punast värvi, siniste silmadega, nende juuksed on valged nagu lina, ja sellises külmas kannavad nad linaseid riideid. Ja mõned neist kannavad mantleid suurepärasest kopranahast, mille karvkate on väljapoole pööratud. Ja nad joovad odrajooki, haput nagu äädikas, see sobib neile nende temperamendi kuumuse tõttu, mida seletatakse sellega, et nad söövad kopra ja orava liha ja mett“ (Putešestvije 1971: 34–35). See kirjeldus kinnitab veelkord, et vessid olid head jahimehed, ning selles mainitakse veel üht nende eluala – metsmesindust.

Ka juba mainitud vanavene kroonika mainib vesse mitu korda. Selle esimese redaktsiooni koostas umbes 1110.–1113. aastal Kiievi-Petšerski kloostri munk Nestor. Esimest korda mainib Nestor vesse kohe oma kroonika alguses, „Noa poja Jafeti maal“ elavate rahvaste hulgas: „Jafeti maal asuvad venelased, tšuudid ja igasugused rahvad: merja, muroma, ves, mordva, lahkmetagune tšuud, perm, petšora, jem, jugra...“ (Povest vremennõh let 1950: 206). Teistkordselt mainitakse neid Russile maksumaksjate hulgas: „Ja siin on teised rahvad, kes Russile maksu maksavad: tšuud, merja, ves, muroma, tšeremiss, mordva, perm, petšora, jam – need räägivad oma keelt, nad on Jafeti järeltulijad, kes elavad põhjapoolsetel maadel“. Veidi varem on Nestor täpsustanud vesside asustusala: „Aga Valgejärvel asub ves“ (*ibid.* 209). Annaalides on ka esimene dateeritud mainimine vesside kohta. Aasta 862 all on kirjas: „Tšuud, slaavlased, krivitšid ja vessid ütlesid russile (varjaagidele): „Meie maa on suur ja rikas, kuid seal ei ole korda. Tulge meid valitsema ja haldama“. 862. aasta tõendid lubavad teha järelduse vesside olulise rolli kohta: neid mainitakse varjaagide kutsumises osalenud rahvaste hulgas ning Rüriku vend Sineus valis oma pealinnaks vesi hõimukeskuse Valgejärve. 882. aasta all on kroonikas juttu vesside osalemisest Rüriku järeltulija vürst Olegi

sõjakäigul Kiievisse: „Oleg läks sõjakäigule, võttes kaasa palju sõdureid: varjaagid, tšuudid, slaavlased, merjad, vessid, krivitšid ja tuli Kiievi mägede juurde“ (*ibid.* 216).

Kirjalikud allikad 6.–13. sajandi alguseni lubavad järeldada, et vessid olid sel ajal võimas hõim, mis oli hästi tuntud paljudes Euroopa riikides, moslemi Idas ja muidugi Venemaal. 9.–11. sajandil osalesid vessid aktiivselt Venemaa poliitilises ja sõjalises elus.

Zinaida Strogalštšikova (2014: 47) viitab arheoloog Anatoli Kirpitšnikovi arvamusele, et *tšuud* kujutas endast enne 11. sajandit spetsiifilist etnoliitilist moodustist, sest ainult sellisel kujul võis ta osaleda vanavene riikluse kujunemise tähtsaimates sündmustes. Tšuudid, kes tegutsesid 9.–10. sajandi teisel poolel Vene kroonikate lehekülgedel, olid etniline rühmitus, kellele kuulusid Laadoga piirkonna kurgaanide kultuuri mälestised.

Ka kohanimed annavad meile teavet vanade vepslaste asustuse iseloomu kohta. Irma Mulloneni poolt juhitud toponüümide kaardistamine täiendab vepsa ajaloolise etnilise territooriumi rekonstrueerimist (1994; 2003). See viib väga huvitavate järeldusteni. Muistsete vepslaste asustatud ala piirid Äänisjärve ümbruses langevad põhilises kokku Äänise (Oboneži) viiendiku piiridega, mis oli üks viiest haldusüksusest, milleks Novgorodi maad pärast nende liitmist Moskooviaga jagati. Pole kahtlust, et Äänise viiendiku aluseks oli ajalooliselt kujunenud eriline etnokultuuriline tsoon, mis ühendas maad vanavepsa rahvastikuga. Esimesed teated Äänise piirkonna kui eraldiseisva maksupiirkonna kohta on teada ühe varaseima Novgorodimaa dokumendi – vürst Svjatoslav Olgovitši 1137. aasta üriku – sissekirjutusest, mis sisaldas pogostide nimekirja koos kirikumaksu summadega Novgorodi piiskopkonna kasuks (Strogalštšikova 2014: 69).

Teave soome-ugri rahvast(est), keda nimetatakse tšuudiks või vessiks, osalemisest Vene riigi kujunemisel on olemas peaaegu kõigi nn. Vene põhja ajaloo uurimisega tegelevate autorite teaduslikes töödes. Pärast 14. sajandit teated vepslaste kohta aga kaovad. Paljud kuulsad teadlased, sealhulgas autoriteetne ajaloolane Nikolai Karamzin (2021), arvasid,

et vessid kadusid tervikuna ajaloo lehekülgedelt, lahustudes uusi maid omastava slaavi rahvastiku pealevoolus.

1.5. Vepslaste „taasavastamine“ 19. sajandil

1824. aastal „avastati“ *ves* uuesti tolleaegse Venemaa pealinna Peterburi läheduses. Selle avastuse tegi Soome teadlane Anders Johan Sjögren (1794–1855, vt. Branch 1973), kes oli Vene Keiserliku Teaduste Akadeemia liige. 1824. aasta augustis tegi Sjögren „Venemaal elavate soome hõimurahvaste uurimiseks“ järjekordse teadusliku reisi Novgorod – Petroskoi suunal. Teel Tihvinist Lodeinoje Polesse kuulis ta kaasreisijatelt seal elavatest inimestest, kes räägivad kummalist keelt, mida ümbruskonna vene elanikkond nimetas „tšudski“, ja mis olevat sarnane aunusekarjala keelega. See sõnum pakus Sjögrenile huvi. Detsembri lõpus 1824. aastal siirdus ta nendesse kohtadesse. Ta sõitis usus, et elanikud, keda ta uurima läheb, on karjalased, kes põgenesid pärast Stolbovo rahulepingut (1617) nendele aladele rootslaste eest. Kuid külades töötades veendus ta, et „tšuudi“ keelel on spetsiifilised tunnused, mis eristavad seda karjala keelest. Aastatel 1826–1829 tegi ta sinna veel mitu reisi, mille tulemusena võis järeldada: kroonikate vessi rahvastik ei ole kadunud, see lihtsalt esineb teise nime all – tšuud. Sjögren tuvastas ka neli vesside järeltulijate territoriaalset rühma – Valgejärve, Tihvini, Lodeinoje Pole ja Võtegra lähedal, mis osaliselt kattub tänapäevase vepsa elanikkonna geograafilise asualaga. Sjögreni teene oli ka selles, et ta kalkuleeris ja tegi esimesena teatavaks vepslaste rahvaarvu – 21 000 inimest, samuti tegi ta esimesed vepsa folkloori ja kohanimede alased üleskirjutused (Vinokurova 2015: 13).

Pärast Sjögreni uurimusi hakkasid vepslastest ja nende keelest huvituma soome teadlased. 1842. aastal oli juulist oktoobrini vepslaste juures Elias Lönnrot. Lönnroti ja August Alquisti materjalide põhjal, kes külastasid vepslasi 1855. aastal, ilmusid ungari teadlaste Pál Hunfalvi (1875) ja Jozsef Sinnei (1881) teosed vepsa keele kohta. 1890. aastal ilmus Hjalmar Basilieri teos, mis põhineb tema 1887. aasta Isajevo vepsa reisi tulemustel. Pärast vaheaega jätkasid soome teadlased oma reise 1880. aastate lõpus.

Neis osalesid keeleteadlased Emil Nestor Setälä (1889 ja 1916) ja Lauri Kettunen (1917–1918 ja 1934; vt. Strogalštšikova 2014: 82).

Võrreldes teiste soome-ugri rahvastega avastasid teadlased vepslaste rahvakultuuri üsna hilja – alles 19. sajandi esimesel poolel, kui see oli juba läbinud märkimisväärse vene ja mõningase linliku mõju (Vinokurova 2015: 21). 19. sajandi teisel poolel hakkasid ilmuma esimesed publikatsioonid vepslaste kohta ka Vene kohalikest ajaloolastelt, reisikirjanikelt ja maauurijatelt. Enamik selle perioodi uurijaid olid keiserliku Venemaa Geograafiaseltsi kaastöölised ja korrespondendid. Nende hulgast võib esile tõsta etnograafia osakonna sekretäri Vladimir Mainovi artikleid, mis olid pühendatud vepslaste antropoloogilistele ja etnograafilistele uuringutele. Neis kujutab Mainov, nagu enamik toleaeegseid autoreid, vepslaste kui kehval järjel, madala staatusega rahvast, kellel puudub tulevik.

Esimesed vene uurijad, kes vepslaste külastasid, tõid reeglina nende kultuuri kohta väheolulist materjali ning järeldasid, et see on kas identne vene kultuuriga või otsene laen sellest. Selliseid järelduisi saab seletada ainult vähese tähelepanu osutamisega detailide uurimisel, mis oli tingitud eelkõige keelebarjäärist uurijate ja informantide vahel. Selle tulemusena jäid paljud vepsa kultuuri eripärased nähtused jäädvustamata ja läksid igaveseks kaduma (Vinokurova 2015: 27).

19. sajandil ja 20. sajandi alguses iseloomustas vepslaste, nagu ka teisi Põhja-Euroopa metsavööndi rahvaid, keerukas majandamistüüp. Põhitegevuste – põllumajandus ja sellega tihedalt seotud loomakasvatus – kõrval eksisteerisid kõrvaltegevused: kalapüük, jahipidamine, korilus, samuti hooaja- ja ulgutööd (metsa- ja raietööd, kivitööd jne.). Majandustegevuse struktuur varieerus erinevates asustuspiirkondades. Vepslastel on pikka aega harrastanud kahte viljelusviisi: alepõllundus ja kolmeväljasüsteem. Kõige levinum ja tõhusam põlluharimisviis oli alepõllundus. Hoolimata arvukatest riiklikest keeldudest, mis algasid juba 1779. aastal, jäid vepslastel selle juurde kuni 1930. aastateni ja Lõuna-Vepsa külades isegi kuni 1950. aastate lõpuni (Jegorov 1997: 132).

1.6. Vepsa kultuuriprotsessid 20. sajandil

20. sajandi esimese veerandi sotsiaalsed murrangud – revolutsioon ja kodusõda – vepslaste demograafiale negatiivset mõju ei avaldanud. 1926. aasta rahvaloenduse andmetel oli vepslaste rahvaarv 33 000 inimest, mis lükkas ümber revolutsioonieelsete uurijate oletused vältimatu ja kiire assimileerumise kohta. Et võrdsustada mittevanelaste sotsiaalmajanduslikku ja poliitilist arengut arenenud rahvastega, kuulutas nõukogude võim välja nn. *korenizatsija* poliitika, mis nägi ette mittevane rahvaste kultuurilise arengu edendamist sovetiseerimise hoogustamiseks. Eesmärgiks oli luua autonoomsed üksused (vabariigid, rajoonid, oblastid) rahvaste traditsioonilistel asualadel, korraldada asjaajamine ja kooliharidus kohalike rahvaste keeltesse, kasutada emakeeli haridus- ja kultuuritegevuses ning pakkuda sihtotstarbelist koolitust kohalikust keskkonnast pärit juhtidele. Erilist tähelepanu pöörati väikestele oma kirjakeelela rahvastele ja rahvusvähemustele, kellel polnud oma administratiivüksusi. Vepslaste puhul oli see protsess piiratud, ebajärjekindel ja hiline. Vepsa territooriumi haldusjaotus jäi alles, kuigi vepsa elanikkonnaga alad jagati 1920.–1930. aastate haldusterritoriaalse reformi käigus korduvalt ümber (Strogalštšikova 2014: 187).

Leningradi oblasti kirjaoskamatute rahvastega hakati aktiivselt tegelema pärast seda, kui 1930. aastal otsustati kaotada kirjaoskamus ja kehtestada riigis üldine hariduskohustus. Ainus võimalus mittevanelaste jaoks selle probleemi kiireks lahendamiseks oli koolihariduse korraldamine oma emakeeles. Leningradi oblastis tehti väga aktiivselt tööd vepsa kirjakeele loomise, koolihariduse emakeelseks muutmise, vepsa koolide õpetajate ja vepsa keele spetsialistide koolitamise alal partei- ja poliitiliseks tööks. Novembris 1932 ilmus Moskvast raamat „*Ezmäne vepsiden azbuk i lugendknig*“. Koolilapsed ja täiskasvanud õppisid kursustel vepsa kirja ja selles lugemist. Koos vepsa keele õpiku ilmumisega avati 48 kirjaoskamatuse likvideerimise keskust. Nende töö ulatus on hämmastav. Aastatel 1932–1937 ilmus 32 vepsakeelset raamatut, sealhulgas kordustrukid. Vepsakeelse õpetusega algkoolide arv kasvas kiiresti. Vepsa laste üleminek emakeelsele haridusele Leningradi oblastis oli 1935. aastaks lõpule viidud. 1935.–1936. õppeaastal oli ametliku statistika kohaselt 53 vepsa

algkoolis 2533 õpilast, 7 mittetäielikus keskkoolis 554 õpilast (Strogalštšikova 2014: 191–192).

Poliitilised muutused riigis tõid kaasa keelepoliitika muutumise. 1938. aastal, pärast talvepuhkust, läksid kõik vepsa koolid Leningradi ja Vologda oblastis üle venekeelsele õppele. Eriline karmus ja kiirustamine emakeelse hariduse kaotamisel Karjala ja Leningradi oblasti läänemeresoome rahvaste puhul oli tingitud välispoliitilistest asjaoludest. Ajal, mil Soomet peeti potentsiaalseks vastaseks eelseisvas Teises maailmasõjas, pidasid võimud tulevase vaenlasega seotud läänemeresoomekeelsete vähemuste vastu suunatud repressioone ennetavaks meetmeks „viienda kolonni“ vastu võitlemisel. Leningradi oblasti juhtkonna dokumentides kuulutati rahvuskoolid „kodanliku natsionalismi kasvulavaks“ ning „vepsa ja isuri koolide kunstlik loomine parteipoliitika jõhkraks hälbeks“. Koolidest ja raamatukogudest kõrvaldati vepsakeelne õppekirjandus. Igasugune teave vepsa rahva ajaloo, kultuuri ja keele kohta jäeti koolikursustest välja. Samal ajal lõpetati pedagoogiliste koolide vepsa osakondade õpetajate koolitamine. Statistika kohaselt koolitati 1935. aastal 41 keskeriharidusega vepsa keele õpetajat, 1936. aasta alguseks 92, kuid 1. septembril 1936 alustas õpinguid juba vaid 75 vepsa keele õpetajat. Kohalik ajakirjandus vepsa keele õpetamise keelamisega seotud sündmusi ei käsitlenud. Elanikkonnale ei antud mingeid selgitusi. Rahvuskeeles õpetuse likvideerimisele lisandusid repressioonid selle korraldajate, õpikute koostajate, õpetajate ja isegi vepsa koolide lõpetajate vastu. Olemasolevatel andmetel arreteeriti Suure terrori ajal aastatel 1937–1938 112 vepslast, neist 3 naist. Enamik neist – 99 inimest – lasti maha. Ülejäänud 13-st suri 5, 2 vabastati aastatel 1945–1946, teiste kohta andmed puuduvad. Leningradi ja Vologda oblasti vepslased kannatasid repressioonide all rohkem kui Karjalas, kus NKVD peamine löök oli suunatud soomlaste ja karjalaste vastu. Olemasolevatel andmetel arreteeriti Šoutjarve rajoonis 89 inimest, neist 16 vepslast (Strogalštšikova 2014: 196–198).

Olukorda pärast vepsa kirjakeele kasutamise ja vepsa keele õpetamise keelustamist koolides kuni 1980. aastate lõpuni võib iseloomustada kui vepsa keele täielikku tõrjutust kultuuri- ja hariduspoliitikas. See tõi kaasa vepslaste negatiivse etnilise identiteedi kujunemise, mis väljendus selles, et väljaspoole oma etnilist territooriumi lahkunud

vepslased ei soovinud rahvaloendusel end vepslasena määratleda (Strogalštšikova 2014: 200).

1960.–1970. aastatel kiirenes vepslaste lahkumine oma kodukohtadest oluliselt nn. perspektiivitate külade likvideerimise poliitika tõttu. Vepsa kirjakeele likvideerimine tõi vaikumisi kaasa vepsa keele kasutamise keelustamise ametlikel üritustel, kuid emakeelne suhtlus jäi vepsa külates pikaks ajaks kestma.

Pärast NSVLiidu lagunemist oli oodata Venemaa mittevenelaste rahvusliku eneseteadvuse tõusu. Tänu vepsa rahvusliku liikumise aktivistidele loodi „Vepsa kultuuriühing“, mis tegeles vepsa rahvuse õigusliku staatuse küsimustega. 2000. aastal kanti vepslased Venemaa Föderatsiooni põlisrahvaste ühtsesse nimekirja, 2006. aastal Venemaa Föderatsiooni Põhja-, Siberi ja Kaug-Ida põlisrahvaste nimekirja. Siiski tuleks sel aastatuandel toimuvaid rahvusprotsesse (sealhulgas vepslastega toimuvat) Venemaa Föderatsioonis käsitleda pigem postkolonialistlikus kontekstis.

1.7. Venemaa tänapäevane rahvuspoliitika. Kolonialism ja postkolonialism

Kolonialismi on valdavalt harjutud käsitleda lääneliku nähtusena, Euroopa monarhiate poolt 15. sajandi lõpust alanud uute alade hõlvamise ja sealsete ressursside enda huvides ärakasutamisenä. Kolonialism hoogustus uute kaubateede otsingute ning maadeavastustega nii Aasias, Aafrikas kui Ameerikas, hiljem ka mujal. *Britannica* definitsiooni kohaselt on „Lääne kolonialism poliitilis-majanduslik nähtus, mille käigus erinevad Euroopa riigid uurisid, vallutasid, asustasid ja kasutasid ära suuri alasid maailmas“ (Nowell ja Webster 2025). Majanduslik-kaubandusliku dimensiooni kõrval tuleb aga tõdeda ka kahju, mida kolonialistlik süsteem on teinud asumaades elanud (või elavatele) põlisrahvastele, keda on tavatsetud käsitleda osana (loodus)ressursist, mille üle domineerimine on olnud loomulik tegevus.

Et ajaloolise koloniaalsüseemi tuntuimad näited on seotud Aasia, Ameerika või Aafrika alade avastamise ja hõlvamisega Portugali, Hispaania, Hollandi, Belgia, Inglismaa ning muude Euroopa suurvõimude poolt, on tänase Venemaa Föderatsiooni territooriumil või

ka Kesk-Aasias toimunud protsessid pärivad globaalses plaanis suhteliselt vähem tähelepanu. Venemaal tavatsetakse rääkida 8.–9. sajandil alanud slaavi invasiooni rahumeelsest iseloomust. See retoorika on iseloomulik ka hilisemal ajal aset leidnud protsessidest, näiteks 16. sajandist alanud Siberi hõlvamisest rääkimisel. 14. septembril 2023 Peterburis Aafrika riigipeadega kohtudes väitis Vladimir Putin: „Me pole mitte kunagi ja mitte kusagil olnud kolonisaatorid. Meie koostöö on üles ehitatud võrdõiguslikkuse alusel või soovist aidata ja toetada. Need riigid, kes püüavad meiega praegu võistelda, nemad just nimelt viisid läbi täiesti teistsugust poliitikat“ (vt. Prozes 2023b). Loomulikult räägib tegelikkus sellise retoorika vastu.

Kolonialismi ei tule käsitleda vaid meretaguste maade hõlvamisena. Samavõrd on põhjust kõnelda mingi rühma järk-järgulise edasiasumisega kaasnevast kultuurilisest, majanduslikust ja õiguslikust mõjust, mida on vajadusel võimalik maskeerida ka koostöö või arenguabi looriga, kusjuures domineerib asunike võimupositsioon. Nii on „ka tänapäeva maailmas asunike õiguste ülimuslikkus põlisrahvaste õiguste üle jätkuva/ümberkujundatud koloniseerimise tulemus, kus asunike loogika toimib jõuna, mis endiselt valitseb selle maa rahvaste üle, et sealseid ressursse ammendada“ (Shah 2025)

Koos klassikaliste koloniaalimpeeriumite ajastu lõppemisega 1960. aastatest, ei ole koloniaalpärandi mõjud maailmas kusagile kadunud. Postkoloniaalne suhtumine, milles on endiselt domineeriv sissetunginud rühma kultuuriline hegemoonia, on äratuntav mitmel pool maailmas ning leidnud kriitikat ja käsitlemist ennekõike just lääne kolonialismi poolt hõivatud maade ja rahvaste puhul (vrd. Annist ja Gross 2023: 343–344). Kolonialismi negatiivne pärand on hästi identifitseeritav ja tänapäeval käsitletav just nn. kolmanda maailma põlisrahvaste näitel. Samas jäävad siin iseloomulikkude halli tsooni Euraasia põhjaalade põlisrahvad (kaasa arvatud Ida-Euroopas), keda imperiaalsed suurvõimud ekspluateerisid kuni 20. sajandi esimese pooleni, Venemaa Föderatsioonis aga tänapäevani. 20. sajandil iseseisvunud rahvad Euroopa riikides (sh. Eestis) ei sobitu otseselt tänapäeval käibeloleva, 2007. aastal vastu võetud ÜRO põlisrahvaste õiguste deklaratsioonis välja joonistuva määratluse alla (vrd. United Nations

Declaration 2008). Küll on aga küsimus akuutne Venemaa Föderatsiooni territooriumil elavate kümnete (sealhulgas soome-ugri) rahvaste puhul.

Külma sõja perioodil 20. sajandil kujunes maailmas välja nn. kolme maailma mudel, kus esimene maailm tähistab kõrgeltarenenud kapitalistlike riike, teine toonast NSVLiitu ja idaplokki ning kolmas majanduslikult vaesemaid ning poliitiliselt problemaatilisi maid (Annist ja Kaaristo 2023: 338). Sii mudelisse sobitub ka neljanda maailma mõiste, mille all tuleb mõista riigita rahvaid ning muul moel marginaliseeritud, sageli „teisena“ defineeritud piirkondi ja gruppe (*ibid.* 339). Selliste piirkondade olukorda on tähistatud ka terminiga sisekolonialism, mis tähistab mingi piirkonna põlisasukate etnilise vähemuse suhtes rakendatavat kultuurilis-poliitilist või majanduslikku eksploateerimist (*ibid.*). Pole kahtlust, et sellist neljandat maailma kujutab endast ka suurem osa Venemaa Föderatsiooni territooriumist – ulatuslikud administratiivpiirkonnad, mis on nimetatud põlisrahvaste järgi, kuid mille ressursid (gaas, nafta, maavarad, mets jne.) täidavad riigikassat ja teenivad ennekõike „valitsevate“ regioonide ja ladviku huve.

Kogu Vene riigi eksisteerimise ajal erinevate nimede all (Rus, Moskoovia, Venemaa, NSVLiit, Venemaa Föderatsioon), on suhtumine rahvusvähemustesse olnud näiliselt vahelduv. Rahvuslike liikumiste arengu vabaduse perioodid on vaheldunud emakeele kasutamise keelustamise ja rahvuslike intellektuaalide represseerimise perioodidega. Vepslaste ajaloo näitel võib aga jälgida riigi tegevuse vankumatut järjepidevust. Teadaoleva ajaloo iga pöördepunktiga on vepsa rahva ja vepsa keele kõnelejate arv pidevalt vähenenud. Samas on riik selles küsimuses tegutsenud tõeliselt meisterlikult, luues mulje heaolust ja veeretades vastutuse toimuva eest kaduvate rahvaste endi õlgadele.

Suures paljurahvuselises riigis võib kodanikule jääda mulje, et riigis on liiga palju teisi probleeme ja et riigil ei ole piisavalt ressursse, et luua tingimusi iga väikesearvulise rahva keele säilitamiseks ja arendamiseks. Probleem ise ei pälvi võimude tähelepanu. Selles olukorras ei ole justkui mingit pahatahtlikku kavatsust. Kuidas saab mõnesaja inimese emakeele oskus mõjutada sündmuste käiku riigis?

Viimastel aastatel on Venemaa Föderatsiooni president Vladimir Putin Ukrainas sõides kutsunud oma kaaskodanikke korduvalt üles vene keele hoidmisele. Ta on väljendanud muret, et vene keel on raskes olukorras. Seepärast on vaja koonduda selle probleemi lahendamise ümber ja toetada vene keele kõnelejaid nii riigi sees kui ka väljaspool. „Vene keele, kirjanduse ja kultuuri säilitamine on rahvusliku julgeoleku küsimus, oma identiteedi säilitamine globaalses maailmas,“ on Venemaa poliitiline juht ka varem rõhutanud (Putin 2016).

Riigi presidendi avalduste küünilisus “inimõiguste tagajana” ei tekita illusioone Venemaa Föderatsiooni riikliku poliitika tegelikest kavatsustest. Sellegipoolest luuakse jätkuvalt muljet, et Venemaa on huvitatud nende rahvaste säilitamisest, kelle territooriumil ta asub. Riigis on tuhandeid folkloorirühmi, mille liikmed tegelevad oma esivanemate kultuuripärandi säilitamisega. Selliste muusika- ja tantsurühmade peamine eesmärk on osaleda turismiäris.

Riik investeerib ressursse, et uurida avalikku arvamust oma kodanike rahvusliku identiteedi ning nende suhtumise kohta emakeelde ja riigikeelde. Nendes küsitlustes osaledes jääb inimestele mulje, et riik on huvitatud rahvusküsimus(t)ele lahenduse leidmisest. Aga kui küsimust ei suudeta lahendada, lasub vastutus inimestel, kes keelduvad rahvusena edasikestmisest ja valivad assimilatsiooni ja väljasuremise tee.

Näitena võib tuua Venemaa regionaalarengu ministeeriumi tellitud ja toetatud projekti „Piirkondade etnokultuuriline potentsiaal kui venemaalase rahvuse kujunemise faktor“. Projekti eesmärk on viia läbi sotsioloogilisi uuringuid ja nende materjalide põhjal samuti Venemaa Föderatsiooni piirkondade etnokultuurilise olukorra analüüsi põhjal esitada viimaste uuringute tulemused kodaniku- ja etnilise identiteedi kohta. Töö tulemuste põhjal on välja töötatud soovitude süsteem Venemaa Föderatsiooni riikliku etnilise poliitika parandamiseks (Tiškov 2011).

Uuringus kirjutatakse: „Miks on oluline teada, mida arvavad venemaalased endast kui rahvast ja rahvusest? Nagu teada, on riigi kõrgeim juhtkond sõnastamas uut arusaama venemaa rahvast kui riigirahvast – aga seega ka Venemaast kui rahvusriigist. Sellisel juhul saavad sellised kategooriad ja mõisted nagu näiteks rahvuslik julgeolek,

rahvuslikud huvid, rahvuslikud projektid, rahvuslik haridus- ja tervishoiusüsteem kohe oma täpse tähenduse.

Esinedes 12. juunil 2007. aastal Kremli Venemaa päeva puhul väljendas president V. Putin end suurepäraselt ja täpselt: „On juhtunud, et saatuse, Kõigevägevama tahte ning suure hulga ajalooliste asjaolude tõttu elavad kõige erinevamate rahvuste, kultuuride, religioonide esindajad ühel suurel, kuid ühtsel territooriumil, ühe taeva all, tundes end samal ajal kogu oma eripäradele vaatamata ühe rahvana ja rahvusena“ (Tiškov 2011: 4).

Mulle näib, et sellistele mõistetele ja kategooriatele nagu rahvuslik julgeolek, rahvuslikud huvid, rahvuslikud projektid, rahvuslik haridus- ja tervishoiusüsteem täpse tähenduse omistamine on paljurahvuselises riigis lihtsalt võimatu. Kuid „riigi kõrgem juhtkond“ on valmis sõnastama uut arusaama venemaalasest kui rahvusest. Vastutuse toimuva eest paneb riikimoodustava rahva juht traditsiooniliselt saatuse ja Kõigevägevama tahte. Ta paneb oma kuulajad fakti ette, et vaatamata nende iselaadsusele on nad kõik üks rahvas.

Selle uuringu tulemused annavad üksikasjaliku pildi Venemaal toimuva rahvusliku katastroofi tegelikust põhjusest: teadmiste puudumisest riigi geograafiast, ajaloost, põlisrahvastest, nende kultuuridest ja keeltest. See on võhiklikkus.

Näiteks arvas enamik küsitletutest, üle 18-aastased inimesed, et suur osa iseseisvaid riike on kunagi olnud osa Vene Nõukogude Föderatiivsest Sotsialistlikust Vabariigist. Isegi Hiina ja Vietnam. Vaatamata sellele, et 84% vastanutest on oma rahvusliku kuuluvuse üle mõelnud harva või mitte kunagi, nõustub 66% väitega, et Venemaa elanikel on rohkem omavahelisi sarnasusi kui erinevusi. 33% vastanutest pidas inimese peamiseks, määravaimaks omaduseks ausust ning 82% märkis, et eri rahvusest ja usutunnistusega inimestel on võrdsed võimalused. 60% usub, et riigis peaks olema peamine ainult üks keel ning 54% vastas, et venemaa rahvuse propaganda ei takista traditsiooniliste kultuuride ja keelte säilimist riigis. Küsimusele, kas teie piirkonnas on võimalik saada kooliharidust ka muus kui vene keeles, vastas 53% jaatavalt.

Selle uuringu tulemuste põhjal teevad teadlased soovitusi, millest enamik taandub mõttele „levitada venemaaluse ühtsuse sõnumit televisiooni ja muude kommunikatsioonivahendite parendamise kaudu, seda nii tehnoloogilises kui sisulises plaanis”. Tuleb märkida, et uuring, millest siintoodud näited pärinevad, toimus 2011. aastal. Tänapäeval muutub olukord Venemaal pidevalt.

Ukrainasse tungimine on sundinud iga Venemaal elavat inimest oma seisukohti ümber mõtestama ja poolt valima. Sõjalise olukorra arenedes paljastuvad vastuolud Venemaa ühiskonnas üksteise järel. Rahvuslik küsimus muutub üha olulisemaks. Hoolimata sellest, et paljude rahvuste intelligents on olnud sunnitud Venemaalt lahkuma, on rahvusküsimus liikunud uuele arengutasemele. Sellega seoses on hakanud avalikuks tulema mitmed faktid ja tõesed andmed Vene riigi ajaloost. See on kaasa toonud ka suhtumise muutumist inimeste seas, kes peavad end etnilisteks venelasteks.

Reaalselt juba sajandite eest assimileerunud soome-ugri rahva – merjalaste rahvusliku liikumise aktivisti Oli Šepiš edastas 30. märtsil Facebookis sellise postituse:

„Võrgust saadud:

„Tunnistan endale, et Venemaa tegelikkuse lootusetut skisofreeniat vaadates tunnen vahel sõna otseses mõttes palavikuliselt häbi selle eest, et olen ise venelane. Juhtub, et see „häbi ja teotus“ ulatub vahel „juuksejuurte“ ja „luuüidini“. Aga ma ei saa lõpetada venelaseks olemist: minu „venelikkus“ on minu geenid, minu emakeel ja minu vene saatus. Selle kõige eest ei ole võimalik varjuda ega sellest lahti öelda.

Mul on valus ja häbi, et mu esivanemad ei leidnud endas piisavalt julgust ja vaimset jõudu, et seista vastu Bütsantsi vaimulikule nakkusele ja vabaneda sellest iga hinna eest. Mõnikord kui vaatan itta, Hiina, Jaapani ja India poole, kes on õnnelikult tõrjunud monoteismiga seotud deemonlikud sissetungid, siis ma juba kahtlen, kas see, et ka kõik teised Euroopa rahvad kristianiseeriti, saab meie esivanemaid õigustada.

Mind põletab ja põrmustab kahetsus nende rahvaste ees, kellel on osaks saanud õnnetus olla sajandeid „õigeuskliku Venemaa“ naabrid, see tähendab selle ohvrid: veel kakssada aastat tagasi elas „Bütsantsi vaimse pärija“ – Vene impeeriumi –

territoriumil umbes 280 rahvast ja rahvust. Nüüd on alles 133. Kuhu on kadunud poolteistsada hõimu ja rahvast? Kas nende lunastamata vaimud hõljuvad ikka veel meie seas? Ma põlvitan oma mõtetes kõigi nende rahvaste ees, kes on mu hõimlaste käe läbi maa pealt pühitud. Ma langetan pea nende tapetute ees ja palun neil vastu võtta minu lein ja kahetsus meie õigeusu esivanemate poolt toime pandud kuritegude ja metsikuste pärast.

Ma meenutan ühe tundmatu Novgorodi „ristisõdalase“ kasetohtkirja sisu: „Läksime uskmatute peale. Teenisime Issandat Jumalat – tapsime inimesi loendamata, vanu ja väikeseid. Ainult võtta polnud neilt midagi“.

Sahhalini nivhidel, nagu igal rahval, on oma rahvalaulud – laulud armastusest, oma kodumaa ilust jne. Kuid nende laulurepertuaaris on veel üks eriline liik: laulud venelastest. Nende laulude sisu on selline: Meie sugukond elas õitsengus ja õnnes, kuni tulid venelased. Nad tapsid mu pojad, nad viisid ära mu tütreid, nad hävitasid meie pühapaigad, nad rebisid lõhki mu võrgud ja murdsid mu mõlemad käed sõnadega: „Ära püüa siin kala, ristimata koer: nüüd on see meie meri ja meie kala...“.

Õigeusk on toonud vene iseloomu varem täiesti ebatüüpilisi, puhtalt bütsantslikke omadusi – verejanu, kavalust ja usulist sallimatust.“ (Šepiš 2025).

1.8. Folkloori tähtsus väikerahva enesekuvandis ning sellest sündiv kirjandus

Vepsa folkloori kogumine algas koos vepsa keele ja kultuuri teadusliku uurimisega 19. sajandil. Siiski on rahvakultuurialased üleskirjutused sellest ajast pigem sporaadilised, kuivõrd folkloristika teadus sellisena kujunes (Soomes) välja alles 19. sajandi lõpuks, ennekõike seoses Julius ja Kaarle Krohni tegevuse ning ajaloolis-geograafilise meetodi tekkega. Ometigi pärinevad esimesed tõenäolised vepsakeelsete folklooritekstide üleskirjutused juba 17. sajandi 2. veerandist. Käsikirjalises nn. Aunuse kogumikus (*Олонецкий сборник*, Toporkov 2010) on üles kirjutatud 130 loitsuteksti, sealhulgas 12 läänemeresoomekeelset (muud venekeelsed). Need on autentsed proosaloomused, mille täpsem keeleline määratlemine pole nüüdseks võimalik (vepsa keelele lisaks võib

tegemist olla ka aunusekarajala- või lüüdi keelsete üleskirjutustega – vrd. Möznikov 2010).

Vepslaste „taasavastaja“ Anders Sjögren on talletanud oma märkmetes kaks folklooriteksti – mütoloogilise algega lastelaulu ning loomamuinasjutu. Elias Lönnrot publitseeris oma 1853. aasta dissertatsioonis põhjavepsa keelest 7 muinasjuttu, 1 muistendi, 12 mõistatust ja 49 vanasõna. Tema 1842. ja 1845. aasta reisipäevikutes leidub ka kombestikulisi kirjeldusi. August Ahlqvist kogust vepsa folkloori 1855. aastal ning on publitseerinud 8 juttu, 43 mõistatust ja 5 loitsu (Vinokurova 2015: 26–27). Oluliselt rohkem materjale pärineb juba 19. sajandi lõpult. 1888.–1889. aastal tegid vepslaste juures välitöid Eemil Nestor Setälä ja Juho Heikki Kala, kellelt pärineb ulatuslikumaid üleskirjutusi juba õige mitmes žanris, mis on hiljem ka publitseeritud ja laiemalt kättesaadavad (Setälä ja Kala 1951).

19. sajandi lõpust algavad ka vene uurijate ja reisikirjanike ülestähendused vepsalste kohta. Mainimist väärivad Venemaa Geograafiaseltsi etnograafiasektsiooni sekretäri Vladimir Mainovi kirjutised, mis puudutavad ka vepsa vaimolendeid, uskumusi ja kombeid. Mitmedki sajandi lõpul ja -vahetusel Venemaa Geograafiaseltsi liikmete poolt tehtud vepsalsi puudutavad märkmed jäid käsikirja ning kajastusid osaliselt hiljem Dmitri Zelenini 1914.–1916. aastate töödes. Huvitavaid andmeid ja kirjeldusi vepsa rahvakultuurist sisaldavad ka kohalike jätkväljaannete (*“Олонецкие губернские ведомости”*, *“Русский курьер”* jt.) numbrid. Aastatel 1905–1916 tegeles „tšuhharite“ uurimisega süstemaatiliselt Moskva ülikooli professor A. Kolmogorov, kes antropomeetrilise uurimise kõrval on kirjeldanud ka vepsa pulmakombeid ja mütoloogilist maailmapilti. Kahjuks jäi tema sellealane monograafia seoses alanud revolutsioonidega ilmumata (Vinokurova 2015: 27–29).

Just 1917.–1918. aastatel ning ka hiljem 1934. aastal tegi erinevates vepsa piirkondades ulatuslikke välitöid hilisem Tartu Ülikooli läänemeresoome keelte professor Lauri Kettunen. Põhiliselt keeleteaduslike tööde kõrval on temalt valminud ka artikleid vepsa pulmakommetest, jüripäeva tähistamisest ning muudest uskumustest, iseäranis lõunavepsa demonoloogiast. 1934. aastal koos Lauri Posti ja Paavo Siroga läbi viidud

välitööde materjalidest moodustavad suurema osa just folklooritekstid, mis said peatselt ka publitseeritud (Kettunen ja Siro 1935). Ka Lauri Posti 1934. ja 1936. aasta välitöömaterjale on hiljem publitseeritud.

1920. aastatel aktiveerus huvi vepsalaste vastu NSVLiidus. Kompleksekspeditsioone viisid läbi Leningradi Riikliku Ülikooli, Vene Etnograafiamuuseumi, samuti kohalike muuseumide (Tihvini, Lodeinoje Pole) uurimisrühmad. Tulemusi publitseeriti. Erilist tähelepanu väärrib sellest perioodist Leningradi ülikooli kasvandiku Stepan Makarevi uurimistegevus Äänisjärve lõunaosas elanud vepsalaste juures. Tema professionaalne tegevus hõlmas tööd Karjala koduloomuuseumis ning seejärel Teaduste akadeemia Karjala uurimisinstituudi direktorina. Tema tööle tegi lõpu ajastule omane fabritseeritud süüdistus riigivastases tegevuses ning mahalaskmine 1937. aastal. Tema muude tööde seas tuleb nimetada käsikirja jäänud venekeelset monograafiat “Vepsa folkloor”, sai kättesaadavaks alles 1972. aastal (Vinokurova 2015: 31). Kahjuks oli Makarevi saatus tüüpiline paljudele teistelegi toonastele uurijatele.

Kui Soome Jätkusõjas Karjala okupeeris, algas seal ka kohalikele läänemeresoome rahvastele orienteeritud haridus- ja kultuuri, aga ka teadustöö. Vepsa rahvakultuuri seisukohalt on oluline Helsingi Ülikooli fennougristina lõpetanud Jussi Rainio tegevus, kes on uurinud vepsa rahvameditsiini ja käsitletud ka uskumusolendeid. Oluline on ka neil aastatel Antti Sovijärvi ja Reino Peltola kogutud materjalide põhjal ilmunud äänisvepsa tekstikogumik (Sovijärvi ja Peltola 1982), mis koosneb (nagu enamasti eelpoolmainitudestki) folkloorsest ja usundilisest materjalist. Oluline on ka Aimo Turuneni üksikasjalik uurimistöö vepsa ja naaberrahvaste mütoloogia alal (1956). Jätkusõja ajast on tallel ka seni publitseerimata jäänud materjale, mille kogujateks olid sageli Soome armee ohvitserid.

Pärast II Maailmasõda oli NSVLiidus väikerahvaste vaimse pärandi uurimine sordiini all seoses igasuguse „natsionalismi“ vastase retoorikaga. Peamiselt 1950. aastate teisest poolest hoogustus Karjalas seoses keeleteaduslike uuringutega ka vepsa keelenäidete kogumine. Siinkohal tuleb nimetada keeleteadlaste Nikolai Bogdanovi ja Maria Hämäläineni, 1960. aastatest aga ka Maria Zaitseva ja Maria Mulloneni tööd. Just

viimaste koostatud vepsa keelenäidete raamat (1969) on oluline materjalikogu just rahvaluule ja etnograafia seisukohast. Sellesse perioodi jääb ka ühe olulise monograafia – etnograaf Viktor Pimenovi teos vepslaste etnograafiast ja ajalooost (1965), milles on peatükk ka vepslaste vaimsest kultuurist.

1960.–1980. aastad on perioodiks, mil vepsa etnograafia, keele ja folkloori uurimine hoogustub Eestis. Toonases etnograafiamuuseumis saavad alguse kogumisaktsioonid soome-ugri kollektsiooni täiendamiseks. Korduvalt viibitakse ka lõuna- ja keskvepsa külades. Toonase muuseumidirektori Aleksei Petersoni kireks oli lisaks esemete kogumise korraldamisele ka etnograafilise tegelikkuse filmilindile jäädvustamine (etnograafiamuuseumi vepsa ekspeditsioonidest vt. ka Jääts 2019). Keeleteaduslikke ekspeditsioone tegid Tartu Riikliku Ülikooli ja Keele ja Kirjanduse Instituudi töötajad ja üliõpilased. Vepsa rahvaluule uurijatest tuleb nimetada ennekõike Kristi Salvete ja Marje Joalaidi ning nende mitmeid uurimusartikleid (vt. Salve 2015; Joalaid 1998, 2000 jm.).

Kahetsusväärsetel kesised on need aastakümned aga vepsa folkloori uurimisel Venemaal. 1980. aastatest olukord muutub seoses Zinaida Strogalštšikova ja Irina Vinokurova uurimistegevusega. Viimast võib pidada ka suurimaks vepsa rahvausu uurijaks, kelle sulest on ilmunud olulisi monograafiaid (1994; 1996; 2006; 2015). Zinaida Strogalštšikova panus on samaväärne vepsa etnograafia, demograafia ja ühiskondlike protsesside uurimisel (2008; 2014; 2016) ning eriti märkimisväärne ühiskondlikus aktivismis. Oluline on ka Irma Mulloneni panus kohanimede uurijana – ning just selle kaudu vepsa traditsioonilise maailmapildi mitmete aspektide avajana (1994; 2003). Nimetatud uurijate töö on olnud järjepidev tänase päevani. Siia lisandub veel vepsa keeleteadlase ja aktivisti Nina Zaitseva ning varalahkunud Olga Žukova tööd vepsa rikkaliku itkupärimuse uurimisel (Zaitseva ja Žukova 2012; Žukova 2015). Venemaa TA Karjala uurimisinstituudis on vepsa folkloori ja usundi uurimine toimumas käsikäes karjala ja põhjavene rahvausu ja etnograafia uurimisega. Selles vallas toimuvad konverentsid ja ilmuvad kogumikud.

Soome rikkalike traditsioonidega folkloristikas on karjala pärimusel olnud kogu aeg eriline koht. Kitsamalt vepsa folkloori uurijatest saab nimetada ennekõike Kaija

Heikkineni (2006) ning etnomusikoloog Jari Eerolat (2016). Eestis on sel aastatuhandel vepsa folkloori uurimisega tegelnud Madis Arukask ja Taisto Raudalainen (Arukask 2016 jm.), etnoloogina on vepslasi käsitlenud Indrek Jääts (2016; 2017; 2023 jm.). Märkimisväärne on olnud ka antropoloog Laura Siragusa pühendumus vepsa tänapäevaste rahvusprotsesside uurimisel (2017).

1.9. Rahvaluule osa vepsa rahvusprotsessis ja kirjanduses

Oma raamatus „Meist vepslastest ja mitte ainult“ esitan ma küsimusi oma rahvuse saatuse kohta. Seon seda ka ajalooliste tõsiasjadega, sellega, et oleme pidanud ajaloos olema sajandeid Venemaa ideoloogilises haardes, eneseisolatsioonis, kaotanud otsekontaktid teiste Euroopa rahvaste, sealhulgas oma hõimlastega Läänemere kallastel. Kõik see, mille soomlased ja eestlased saavutasid juba 19. sajandil, on meile endiselt kättesaamatu. Mingis mõttes oleme me 20. sajandi lõpus ja 21. sajandil läbimas neidsamu etappe – katkendlikult ja meeletult.

Euroopa muutumises ja kultuurilises uuenemises on võtmetähtsus 18.–19. sajandi majanduslikel ja kultuurilistel protsessidel. Sel ajal toimus seal vana feodaalkorra lõplik lagunemine ja monarhiate järk-järguline asendumine rahvusriikidega. Kuigi koloniaalsüsteem üldiselt pidas vastu veel 20. sajandi teise pooleni, oldi Euroopas selleks ajaks juba ammu üle mindud kapitalistlikule majandussüsteemile, sellega koos aga ka kodanikuühiskonnale ning rahvuspõhisele riiklusele. Selle protsessi käivitajaks mandri-Euroopas oli Suur Prantsuse revolutsioon (1789), Johann Gottfried Herderi ja ta kaasaegsete külvatud rahvusideoloogiline mõtteviis, mille suuri eesmärke oli killustunud saksa rahva taasühendamine, aga ka erinevad imperiaalsed sõjad kuni mitmete monarhiate kokkuvarisemiseni 20. sajandi alguses.

Seisusühiskonna asendumine rahvuspõhise identiteediga oli kantud ka romantilisest ajastuvaimust. Need protsessid iseloomustasid ka Kirde-Euroopas olevaid euroopalike kultuuriruumide Läänemere idakaldal, sealhulgas tänast Soomet ja Eestit. Soome ja Eesti ärkamisajad poleks olnud võimalikud läänelike, omas ajas progressiivsete ideedeta, mis

õigustasid rahvaste õigust kultuurilisele enesemääramisele, „oma häälele“. Need ideed, mille tutvustajateks olid sageli just baltisaksa või rootsi haritlased, ei oleks aga ellu tärganud ilma kohaliku rahvakultuuri, laiemalt „rahva“ olemasoluta.

Sarnased protsessid ei leidnud aga samal määral aset Venemaa väikerahvaste ja isegi mitte vene lihtrahva juures. Kuigi tuhande aasta vanune vene monarhism kukkus kokku, säilis NSVLiidus endisel eelpoolkirjeldatud asiaatlik despotia ning selle jätkumist näeme me ka tänasel Venemaal. Imperiaalne suurvene ideoloogia varjus ajutiselt internatsionaalne nõukogude ideoloogia taha, nüüd on see tagasi.

Rahvuslike arengute ja ärkamisaja taga soome ja eesti kultuuris oli herderlik rahvusideoloogia, mis seadis olulisele kohale folkloori ja etnograafiasse kätketud „rahvuse vaimu“. Eriti idaeuroopa väikerahvaste jaoks, kes seni olid olnud vaid ühe või teise impeeriumi sõltuvuses olevad „ilma ajaloota“ etnilised rühmad, olid rahvaluule ja keel pea ainsateks ressursideks enese iseseisval määratlemisel. Rahvuslikult meelestatud intellektuaalide huvist ja toel sündisid just rahvaluule põhiselt noorte rahvaste esimesed eneseavaldused – rahvuseeposed „Kalevala“ ja „Kalevipoeg“. Kuigi tänapäeva vaatepunktist võib tegemist olla kultuuriliste kurioosumitega, mille kunstilises teostuses võidakse kahelda, ei olnud see 19. sajandil üldse peamine. Arvestades sajanditel jooksul alla surutud ja suurrahvaste poolt „tühjaks imetud“ väikerahvaste ressursse, on just rahvapärane folklooripõhine väljendusviis olnud neile omane.

Vepsa rahvuslik ärkamine sai sel moel alguse perestroika ajal 1980. aastate lõpul. Me võime selgesti välja tuua (kuigi enam kui sada aastat hiljem) sarnaseid jooni kultuuriprotsessidega ärkamisaegses Eestis: suhteliselt väikesearvuline vepsa rahvuslik eliit asus head tahet ja kõiki muid võimalusi kasutades rahvuse (taas)loomise tööle erinevates vormides. Esimeseks äratuseks oli ajakirja „*Punalippu*“ vepsa erinumber (1989), milles said sõna olulised vepsa rahvuslased. Asuti tööle poliitikate väljatöötamisele, et liikuda enama rahvusliku autonoomia ja suurema eneseteadlikkuse ja enesemääramise suunas toona veel NSVLiidus. Oldi teadlikud samaaegsetest arengutest Eestis, samuti demokraatlikest liikumistest mujal impeeriumis.

Keskendumata siin poliitilistele ja administratiivsetele ponnistustele (mis olid aastaid paljulubavad, kuid on tänaseks praktiliselt nullitud) vaatlen edasi just rahvakultuuri ja kirjanduse osa vepsa kultuuri ärkamisel. Kuigi vepsa kirjakeel oli loodud juba 1930. aastatel, ei olnud toonase *korenizatsija* mõju kuigi pikaajaline. Kirjakeele taasloomine oli üks olulisi märke rahvusliku eneseteadvuse taastamisel, et selles saaks hakata toimima omakeelne haridussüsteem, meedia, seadusandlus jm. vajalik. Kahjuks oli emakeele oskus selleks ajaks juba drastiliselt langemas, seda just keskealise ja noorema generatsiooni seas. Kuigi vepsa kirjakeel on oma filoloogilises täiuslikkuses taastatud ja edasi arendatud, on tal tänapäevaks siiski pigem sümboolne väärtus – probleemiks on nii vepsa keele tegelik oskamatus kui ka ladina tähtede mittemõistmine iseäranis vanema generatsiooni hulgas.

Rahvuslikus pärimustöös tuleb kindlasti nimetada äänisvepsa koduloolase Rürik Lonini tegevust folkloorikoguja (vt. 2000) ning vepsa koduloomuseumi rajajana Šoutjarves 1967. aastal. Rahvalik hääl ning kirjanduslik ajaloomälu on vepsa kultuuris 20. sajandi teisest poolest eksisteerinud aga ka vene keeles kirjutavate vepsa kirjanike ja luuletajate loomingus. Siin võib mainida Viktor Pulkini (1972; 1973 jm.), Anatoli Petuhhovi (vt. 2005) ja paljude teiste loomingut, kes oma proosa- ja luuletöodes kajastavad just maalähedast etnograafilist vepsa reaalsust – seda, kust nad ise pärinevad ja mida tunnevad. Selline olustikuline kirjandus iseloomustab (soome-ugri) väikerahvaste kirjanduslikku eneseväljendust laiemalt. Niisugune folkloori ja selle kogumisega põimuv rahvapärane kirjutusviis (ka Kikas 2018; 2024) ei mahu reeglina üldtunnustatud maailmakirjanduse kategooriasse, ta ei pälvi laiemat tuntust ja premeerimist. Selliste kirjanduste suur propageeriija Eestis oli Arvo Valton, kes ühena vähestest mõistis kirjanduse olulist rolli väikerahvaste enesemääramises (tema sellealaseid mõtteid võib lugeda Valton 2018; 2022).

Omakeelses vepsa kirjasõnas võime ilukirjanduse kõrval näha ka „kohustuslikke“ formaate euroopalikuks kultuurrahvaks olemisel. Vepsa keelde on tõlgitud Uus Testament, mis on olnud esimesi omakeelseid raamatuid enamusel Euroopa väikerahvastel. Samuti on vepsa keeles olemas oma rahvuseepos „Virantanaz“ (Zaiceva 2012; Zaitseva 2018). Uue testamendi tõlkija, samuti eepose looja on keeleteadlane ja

luuletaja, vepsa kirjakeele taaslooja Nina Zaitseva. Omakeelne pühakiri ja eepos ei ole rahvuskultuuris suvalised kirjandusteosed, vaid tähtsad identiteedimärgid.

Vaatamata küllaltki lühikesele arenguperioodile eksisteerib tänapäeval *vepsica* kirjavara ligi pooleteistsaja raamatu näol (vt. ka Ernits 2013). Suure osa sellest moodustavad küll venekeelsed teadusteosed, omakeelsena on kõige enam esindatud luule. Ilukirjanduse põhiline laad on nagu juba öeldud rahvapärane, etnograafiline. See on mõistetav, sest vepsa kultuuri originaalseim osa asub endiselt eriomases rahvakultuuris. Seni ainus vepsakeelne romaan, Peterburi vepsa juurtega filoloogi Igor Brodski kirjutatud „Kalarand“ (2002) erineb rahvapärasest kaanonist teadlikult ja oluliselt. See on suvitus- ja armastusromaan, millel taotluslikult ei ole ühtki otsest viidet vepsa rahvuskultuurile või vastavale olustikule.

Seda, miks minu raamat on valminud venekeelsena, olen selgitanud. Kuulun põlvkonda, kellega enam vepsa keeles ei kõneldud. Minu vepsa keele oskus on pigem passiivne, kuigi olemas. Teiseks soovin ma, et raamat jõuaks vepsa sihtrühmani – see aga on tänapäeval paraku juba venekeelne. Kuigi mu kirjutusviis on samuti „rahvapärane“ ja ma ei saa end lugeda professionaalseks kirjanikuks, ei ole mu eesmärk olnud etnograafilise rahvusromantika taastootmine. Kui veel 20. sajandil võis rahvusromantiline kirjutusviis olla adekvaatne ja mõistetav, siis võiks öelda, et tänapäeva Venemaa Föderatsioonis on see end diskrediteerinud – just sellisesse lihtsameelsesesse naivismi on vene šovinism soovinud väikerahvaid kogu aeg suruda, seda ka eriti nüüd. Seda tõendavad folklooripeod ja sellealane hobitegevus, mis ei erine kuigivõrd omaaegsest deviisist „vormilt rahvuslik, sisult sotsialistlik“.

Usun, et rahvalikkusel on oma väljund ka 21. sajandil, kuid hoopis uues vormis ja funktsioonis. Oma rahva esindajana soovin seda demonstreerida ka oma raamatuga.

2. Raamatu kirjutamis- ja kirjastamisteed

2.1. Minu positsioon autorina ja raamatu sihtrühm

Minu raamat, mille sihtrühmaks on kõik vepslased, on kirjutatud soovist äratada rahvuse etnilist eneseteadlikkust. Et raamat on autobiograafiline, on mu suhtumine teoses käsiteldavatesse probleemidesse isiklik. Autobiograafilises raamatus kirjeldatakse autori elu jooksul esinenud olukordi, mis on seotud ebakindluse või raskustega oma rahvusliku või kultuurilise identiteedi küsimustes.

Raamat on kirjutatud esimeses isikus ja põhineb isiklikel mälestustel. Kirjeldades sündmusi, väljendan autorina oma tundeid ja teen oma kogemusi analüüsides järeldusi konflikti kohta vepsa omakultuuri ja selle kultuuri vahel, milles olin juba sunnitud elama mina 20. sajandi viimasel veerandil ja hiljem.

Mul on autorina on kaks ambitsioonikat eesmärki:

- olla kuuldav oma rahvale;
- olla kuuldav soome-ugri kogukonnale.

Väljendades oma suhtumist kirjeldatud sündmustesse ning omaenda järeldusteni viiva arutluskäigu kaudu kutsun oma hõimukaaslast dialoogile vepsa rahvusliku identiteedi teemal. Samal ajal tutvustan ka probleeme, mis on omased ka vepslastele.

Rahvusliku identiteedi tunnetamine on vajalik, et inimene saaks hoida kontakti iseendaga. See on osa tema isiklikust identiteedist, säilitamaks ta enda sügavust ja võimet ennast mõista ja aktsepteerida. See on terviklikkuse, järjepidevuse ja kuuluvuse tunne. Vepslased, nagu paljud teisedki väikerahvad tänases Venemaa Föderatsioonis, on pidanud läbi elama assimilatsiooni, repressioone ja sunniviisilist venestamist. Rahvuslik ärkamine ei ole lihtsalt kultuuriline akt, see on ellujäämise ja õigluse taastamise sümbol, oma väarikuse tagasisaamise vahend.

Raamat on suunatud ka soome-ugri kogukonnale, kes peaks olema huvitatud kaduvate soome-ugri keelte ja kultuuride säilimisest. Rahvuslik ärkamine on vahend kultuurilise

vastupanu osutamiseks ja kogu inimkonna vaimseks rikkuseks vajaliku mitmekesisuse säilitamiseks. Kui kaovad keeled, sureb ainulaadne mõtte- ja tunnetusviis maailmas.

Üldises globaliseerumisprotsessis, kui erinevused kaovad, otsivad inimesed tuge oma juurtest. Etnilisest rahvusidentiteedist saab sisemine tugipunkt, ankur, mis annab jõudu olla iseendaks kiiresti muutuvmas maailmas. Rahvuslik ärkamine annab hääle neile, kes on pikka aega olnud nähtamatud. See toob väikesed rahvad dialoogi ühiskonna, riigi ja maailmaga, muutes nad „etnograafilistest objektidest“ aktiivseteks subjektideks.

See raamat on hääle, mida tuleb kuulda. Tänapäeval, globaalsete muutuste ajastul, kuuleb inimkond impeeriumide hääli, mis jagavad planeedil mõjutsoone. Kuid väikerahvaste tugevus seisneb nende võimes säilitada oma hinge, ilma et nad suure maailma müras kaduma läheksid. Säilitades oma inimlikkust, suudavad nad vastu seista impeeriumide hävitavale jõule. Selleks aga peab iga väikese rahva esindaja ise otsustama, mis on tema jaoks tähtsam: kas kuulumine kultuurilise enamuse hulka, integreerumine massiühiskonda või oma etnilise ja kultuurilise ainulaadsuse säilitamine.

Selle raamatu lehekülgedel kutsun oma hõimukaaslasi üles neid teemasid arutama ja püüdma teha oma valikut. See raamat on mõeldud niisiis ka kõige laiemale lugejaskonnale. Enamiku selles väljendatud küsimustest võib esitada mis tahes rahvusest inimene. See raamat tekitab lugeja peas omamoodi termomeetri, mille abil võib kindlaks teha, kas ta rahvus paikneb pluss- või miinuspoolel.

2.2. Raamatu idee kujunemine ja teostamine

2000. aastate alguses, kui noorteorganisatsioon „*Vepsän vezad*“ (‘Vepsa võrsed’) Karjalas oma tegevust alustas, soovitas üks sõber minul, organisatsiooni esimesel esimehel, hakata päevikut pidama. Ta soovitas mul teha igapäevaseid märkmeid, milles ma räägin sellest, mida inimene, kes on otsustanud riiklikke projekte ellu viia, läbi elab. Tema arvates võinuks olla hea need märkmed kunagi hiljem avaldada.

Tol ajal mõtlesin, et olen tavaline inimene. Ma ei ole teadlane, uurija. Mida huvitavat ma võiksin lugejale rääkida näiteks oma vestlustest ametnike või rahvusliku loomeintelligentsi esindajatega? Mõlemate jaoks olin ma arusaamatute eesmärkidega inimene.

Neil aastatel töötasin ma vabakutselise korrespondendina ajalehes „*Prionežje*“, mis levis Põhja-Vepsa territooriumil. Samuti kirjutasin artikleid soomekeelsele ajalehele „*Karjalan sanomat*” ja vepsa ajalehele „*Kodima*”. Mõned lood ja märkmed jäid trükki jõudmata mulle alles. Tõenäoliselt oleks nendega nii jäänudki.

2019. aastal olin aga sunnitud Venemaalt lahkuma. Nii juhtuski, et ma sattusin koos oma kahe tütreaga Ateenasse. Hommikul viisin lapsed metrooga Pallini linnaosas asuvasse kooli. Pärastlõunal tõin nad koolist ära ja me läksime Piraeuse linnaosa spordikompleksi võimlemistreeningule. Seega veetsin palju aega metros, spordihalli rietusruumides, kooli vestibüülis.

Siis hakkasingi üles kirjutama asju, mis mu elus toimusid. Peagi märkasid, et seda, mida ma üles kirjutan, saab jagada nelja teemasse. Üks neist oli rahvuslik teema. Kui ma jätkasin lugude, oma arutluste ja teooriate üleskirjutamist, püüdsin ma seda teha kindlas järjekorras, lapsepõlveperioodist alustades. Aasta jooksul, mil Ateenas elasin, kirjutasin kõigest, mis mind otseselt puudutas.

Algusest peale sain ma aru, et kõike, mida ma kirjutan, tahan ma öelda vepslastele. Kujutasin ette dialooge reaalsete inimestega: tavaliste vepsa külaelanikega, vepsa aktivistide ja teadlastega, oma kaugete ja lähemate sugulastega. Tahtsin, et nad mind kuulaksid. Ma tahtsin, et mind kuulaksid inimesed, kes võiks jagama mu tõekspidamisi. Ma tahtsin, et mind kuulaksid inimesed, kes võiks kujundada mu veendumusi.

Raamat koosneb peatükkidest, mis sisaldavad kronomeetriliselt järjestatud lühilugusid, ning peatükkidest, milles autor jagab oma teooriaid toimuva ja kogetu kohta. Eraldi peatükk käsitleb vepsa rahva ajalugu. Viimases peatükis võtan kokku oma mõttekäigud ja annan hinnangu tänapäeval maailmas toimuvale.

Ma ei mõtiskle autorina elust läbi üksilduse prisma, vaid pakun vastupidist mõtet: mõtisklust üksilduse üle läbi elu. Just sellest soovisin rääkida oma hõimukaaslastega. Sellest, kes me oleme ja kuidas me praegusesse olukorda sattunud oleme.

Raamatu lehekülgedel tõden, et vepslased on olukorras, kus nende rahvuslik identiteeditunne on kadumas. Uurin seda nähtust ja rahvusidentiteedi nõrgenemise põhjusi.

Inimesel võib olla keeruline suhtumine oma rahvusesse:

- isiklikel, ajaloolistel või ühiskondlikel põhjustel

Üheks seletuseks sellele võivad olla negatiivsed isiklikud kogemused. Enamikul mistahes vanuses vepslastest on kogemusi diskrimineerimisest ja neile rahvuskuuluvuse põhjal antud hinnangutest. See on emotsionaalse vägivalla üks variant, mis mõjutab inimese vaimset ja füüsilist seisundit. Sellistel kogemustel on tavaliselt pikaajalised tagajärjed enesearengu takistuste näol;

- kuuluvustunde puudumise tõttu

Mõned vepslased ei tunne end seotuna oma rahva kultuuri, keele või traditsioonidega. See on tingitud asjaolust, et väikerahvaste esindajad on sageli sunnitud elama võõras keskkonnas. See on võrdväärne elamisega paguluses väljaspool oma kodumaad. Sellisel juhul on inimene sunnitud kohanema uue keskkonnaga ja püüdma saada „samasuguseks nagu kõik teised“;

- väliskeskkonna mõju tõttu

Enamik vepslasi kannatab sisemise diskrimineerimise all. See nähtus esineb ühiskonnas, kus inimese rahvust võidakse pidada „alaväärseks“ ning tal võib tekkida süü- ja alaväärsustunne;

- teise kultuuri idealiseerimine

Inimene võib romantiseerida teist rahvust või kultuuri, kui see tundub „arenenum“, „edukam“ või „progressiivsem“. Selle taustal võib oma kultuur tunduda mahajäänud või „näotu“.

Käesoleva raamatu lehekülgedelt võib lugeja leida näiteid kõigist põhjustest, miks vepslaste suhtumine oma rahvusesse on vastuoluline. See on see, mis hävitab vepsa mentaliteeti ja tekitab parandamatut kahju vepsa kultuurile ja vepsa keelele.

Raamat on kirjutatud autobiograafilises isiklikus vormis. See žanr võimaldab edukalt vähendada distantssi lugeja ja autori vahel. Raamat on kirjutatud lihtsas keeles, samas vältides labasusi. Lausete lühidus ja teadusliku väljendusviisi minimeerimine muudavad selle arusaadavaks igas vanuses ja igas sotsiaalses rühmas elavale inimesele.

Raamat on kirjutatud vene keeles. Autor astub oma lugejatega dialoogi vene keeles. See võimaldab jõuda võimalikult paljude potentsiaalsete lugejateni. Raamatu eesmärk ei ole aidata kaasa vepsa keele säilitamisele ja arendamisele. Küll aga suunab raamatu sisu lugejat veendumusele vepsa keele säilitamise ja arendamise olulisuses. Vepsa rahvuse edasise arengu aluseks on rahvusliku eneseteadvuse taassünd ja rahvusidentiteedi taastamine rahva ajaloo, väärtuste, kultuuri, traditsioonide ja keele tundmise kaudu. Selle raamatu ainulaadsus seisneb selles, et siin on heidetud pilk vepsa rahvale ja tänapäeva maailmas toimuvale vepsa rahva enda sisemusest.

Raamatu aluseks olevad tekstid said algupäraselt kirjutatud käsitsi pliiatsiga paksu märkmikusse. Esialgu kirjutasin üles olukordi, millesse ma oma elu jooksul sattunud või mille tunnistajaks olnud olin. Hiljem sisestasin kirjutatud teksti arvutisse, järgides sündmuste kronoloogilist järjestust. Selles faasis tegin ka täiendusi, järeldusi ja lisisin omaenda teooriaid, mis minu kui autori seisukohti mõista aitaksid.

2.3. Raamatu kompositsioon ja liikumine ilmumise suunas

Teosele annab terviklikkuse lineaarne kompositsioon. Raamatu struktuurielemendid on tavapärased.

Sissejuhatuses pöördub autor kohe oma vepsa lugeja poole, esitades talle ebamugavaid küsimusi. Kuuludes ise vepsa rahva hulka, tean hästi, millised teemad on vestlustes vepslastega kõige valusamad ning millistest teemadest vepsa kogukonnas vaikitakse. Vepslastel on oma rahvuse teemadel tugevad emotsionaalsed tunded ja ebameeldivad mälestused. Seda teemat peetakse ebamugavaks, sageli ebasobivaks ja ebasüüdsaks, millest ei ole kombeks rääkida. Inimene jäetakse reeglina oma rahvuslike tunnetega üksi. Nende avalikku väljendamist peetakse väga ebasüüdsaks. Panen niisiis alguses oma lugeja ebamugavasse olukorda, küsimuste ette, millele enamikul tänapäeva vepslastest vastuseid pole.

Raamatu edasiarenduses, mille kulminatsiooniks on visandid mu enda elust, pakun välja erinevaid võimalusi, mis mingilgi määral võiksid selgitada vepsa kultuuri ja keele kadumist ning vepsa rahvaarvu vähenemise põhjusi. Lõpetan isiklike järelduste ja lootustega vepslaste tuleviku suhtes, millega pöördun kõigi oma lugejate poole.

Raamatut „Meist vepslastest ja mitte ainult“ ei saa kirjutada mingis muus laadis või kõrgemas stiilis. Selles on tahtlikke “stiilivigu“. See muudab kirjutatu elavaks. Mina, selle käsikirja autor, ei väida, et minu kohati väga kategooriliselt väljendatud arvamused on ainuõiged. Ei. Ma püüan oma lugejat iga kirjutatud sõnaga dialoogile kutsuda. Ma tahan, et inimesed tunneksid lugedes ära omaenda tunded, et nad protestiks, kui ma pingutan probleeme kirjeldades üle või reageerin millelegi liiga valulikult. Mulle ei valmista hirmu, kui mu enda isiku üle arutlema hakatakse. Oluline on, et vepsa inimesed hakkaksid omavahel rääkima meie rahvuslikest probleemidest.

Käsikirja tekst sai lõplikul kujul valmis 2024. aasta kevadeks, mil ma näitasin seda oma juhendajale. Hiljem olen ma teinud vaid üksikuid lisandusi ja parandusi. Juhendaja väljendas seisukohata, et käsikiri vääraks lisaks vepsa või venekeelsele lugejaskonnale tutvustamist ka eesti lugejale. Samas ei soovinud ta asuda käsikirja kuidagi ümber töötama või struktureerima ning mulle vastavaid ettekirjutusi tegema. Tema suhtumine teksti on kui autori (minu) isiklikku loomingusse, ilukirjanduslikku autobiograafiasse. See ei ole muidugi väljamõeldud autobiograafia. See on minu elu üks tahk.

Juhendaja oli nõus ja valmis käsikirja eesti keelde tõlkima ning abistama sellele Eestis kirjastaja leidmist. Eestikeelne tõlge valmis 2024. aasta lõpuks. 2024. aasta detsembris pakkus ta käsikirja Loomingu Raamatukogu toimetusele, kuna tegemist on heas kirjas ennast pikaajaliselt tõestanud jätkväljaande/sarjaga, millel on Eestis lai levik. Loomingu Raamatukogus ilmumine oleks ilmselt lahendanud ka kirjastamisega seotud praktilised probleemid, alates keelelisest ja muust toimetamisest tiražeerimise ja levitamiseni välja. Tõenäoliselt oli mu juhendaja liiga optimistlik. Peatoimetaja, kes käsikirjaga tutvus, pidas seda küll äärmiselt huvitavaks ja aktuaalseks, kuid mitte „ehk päris lõpuni välja kantud“ tekstiks, mis ei vasta Loomingu Raamatukogu väljakujunenud, kirjanduslikult kõrgetele nõudmistele.

Nagu on väljendanud mu juhendaja, on väikerahvaste kirjandustel ja nende spetsiifilisel problemaatikal ning paratamatult vähetuntud või lausa tundmatutel autoritel keeruline konkureerida suurte rahvaste „maailmakirjanduse“ ning suuri kultuuriruumi käsitlevate autoritega. See puudutab tegelikult ka eesti kirjandust maailmas, aga ka näiteks väikeste soome-ugri rahvaste kirjanduse tutvustamist ja levitamist Eestis, millega aastakümnete jooksul tegeles Arvo Valton.

2025. aasta jaanuaris pakkus mu juhendaja käsikirja kirjastusele Argo, mille avaldamisega selle peatoimetaja, olles tekstiga põgusalt tutvunud, kohe nõus oli. Et Eestis tuleb ühe raamatu väljaandmisel arvestada minimaalselt 7000 euroga, toimub praegu lisavahendite leidmine. Kirjastus tegi raamatu väljaandmise kulude osaliseks katmiseks taotluse Hõimurahvaste Programmi kevadisse kultuuriprojektide vooru, kuid taotlus ei leidnud rahuldamist. Hetkel on kirjastus esitanud taotluse Kultuurkapitali kevadisse taotlusvoorule (kirjanduse sihtkapitali).

Et raamat on adresseeritud ennekõike siiski vepsa lugejale, peaks see ilmuma ka venekeelsena. Samal ajal tegevusele Eestis hakkasin ma otsima selleks lisarahastust, pöördudes Ukrainas tegutsevate aktivistide poole, kes toetavad rahvuslikke liikumisi Venemaal. Samuti oleme valmis tegema koostööd Soome eraettevõtjatega. Edasiliikumine kirjastamiseks toimub samm-sammult.

Kokkuvõte

Minu magistriprojekti sisuks on raamat „Meist vepslastest ja mitte ainult“. Oma rahvuskaaslastele ja laiemale üldsusele kirjutatud autobiograafilises töös kutsun ma inimesi üles mõtisklema selle üle, mis tähendab olla väikerahva esindaja totalitaarses riigis, Venemaa Föderatsioonis. Ärgitan lugejat mõtlema isiklike valikute olulisuse üle enese positsioneerimisel, selleks, et rahvus saaks säilida ja edasi areneda.

Käesoleva katusteksti üheks põhieesmärgiks oli laiendada minu ilukirjandusliku töö tausta ajalooliselt ja üldkultuuriliselt. Tavalugejale on vepslased ja nende kultuur pigem vähetuntud. Kuigi inimesed Eestis on suhteliselt hästi informeeritud oma soome-ugri hõimurahvastest, ei tarvitse neile paljutki Venemaa Föderatsioonis elavate väikerahvaste saatuse loos olla selge ja iseenesestmõistetav. Nii andsin ma siin põgusa sissevaate rahvuse käsitlemise teoreetilisse probleemaatikasse. Järgides Ernest Gellneri ja Anthony D. Smithi Warwicki debatti avanevad meie ees rahvuse käsitlemise erinevad võimalused ning teema emotsionaalne pale. Lähtun oma raamatus veendumusest, et rahvus on siiski enam kui teoreetiline kontseptsioon, mille olemus ja väärtus võivad muutuda vastavalt ajastulistele trendidele ja vajadustele.

Mõistmaks vepsa rahvuse saatust, on vaja mõista vene mentaliteedi ajalugu ja olemust, millele pühendasin nii käesolevas tekstis kui ka oma raamatus oluliselt tähelepanu. Iseäranis lääne inimese jaoks koosneb kujutelm Venemaast ja selle mentaliteedist mitte tegelikest teadmistest ja kogemustest, vaid ettekujutustest või lihtsustavatest stereotüüpidest. Tõelisust demonstreerib aga tegelik ajalugu, praegune sõda Ukrainas ning ka see, mis on juhtunud nii Venemaa väikerahvaste kui lähinaabritega.

Suur osa käesolevast tekstist on pühendatud teadaolevatele faktidele vepsa rahva aja- ja kultuuriloost ning selle uurimisele. Seda on käsitletud paaril viimasel aastakümnel rohkem kui kunagi varem (Zinaida Strogalaštšikova, Irina Vinokurova jt.), ometigi pole ajaloo uurimine sellega lõppenud. On oluline, et ka uurijad Venemaal pole vaikinud rahvuse kallal toime pandud kuritegudest nõukogude perioodil ning see info on tänapäeval kättesaadav kõigile soovijatele.

Et ma ei ole professionaalne kirjanik, esindab mu raamat tahmatult rahvapärast kirjutamisstiili. Kuigi see võiks tunduda naiivse või väheväärtuslikuna, on sellise lähenemise kaal iseäranis väikerahvaste kultuuriprotsessides alati oluline olnud. Rahvapärane kirjutusviis on otseselt seotud folkloori ja rahvapärase tunnetusega. Annan siin ülevaate ka vepsa rahvaluule uurimisest, samuti vepsa kirjanduse võrsumisest sellelt pinnalt. Kuigi vepsa kirjanduses on olemas oma (vähesed) ulatuslikumad proosateosed, arvestatav luuletajaskond, rahvuseepos ning Uue Testamendi tõlge (viimased Nina Zaitseva poolt), vajame me nüüd rohkem kui varem eemaldumist uinutavast etnograafilisest rahvusromantikast – viimast soosib ka Venemaa ametlik kultuuri- ja rahvuspoliitika. Raskete, kuid oluliste teemade avamine on mu raamatu eesmärk.

Käesoleva teksti lõpus olen andnud lühikese ülevaate oma raamatu kontseptsioonist ja valmimisloost. Vene keeles kirjutatud raamatu käsikiri on valmis ja tõlgitud eesti keelde – sellisena lugemiseks auditooriumitele erinevates maades. Otsingud kirjastamisvõimalusteks käivad mitmel rindel ning tuleb loota, et raamat ilmub erinevates keeltes võimalikult pea.

Kirjandus

- Akunin 2014 = Акунин, Борис. *История Российского государства. Том II. Ордынский период. Часть Азии*. Москва: Издательская группа «АСТ».
- Annist, Aet ja Toomas Gross 2023. Kolonialism ja globaliseerumine. *Sotsiaal- ja kultuuriantropoloogia. Õpik kõrgkoolidele*. Aet Annist ja Maarja Kaaristo (toim.). Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus, 331–360.
- Arukask, Madis (koost.) 2016. *Uurimusi vepsa rahvausust*. Sator, 16. Tartu: EKM Teaduskirjastus. <https://www.folklore.ee/ri/pubte/ee/sator/sator16/esileht.html> (Vaadatud 21.05.2025).
- Branch, Michael 1973. *A. J. Sjögren: Studies of the North*. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Brodski, Igor 2002. *Kalarand. Roman*. Kuhmo, Petroskoi: Juminkeko, Verso.
- Dugin 2002 = Дугин, Александр. *Евразийский путь как национальная идея*. Москва: Арктогея-Центр.
- Eerola, Jari 2016. *Vepsläižed lühüdpajoižed. Vepsäläisiä lühüdpajoja*. Maailman musiikin keskuksen julkaisuja, 16. Helsinki.
- Ernits, Enn 2013. Vepsakeelsest kirjandusest. *Paar sammukest*, XXVIII. Eesti Kirjandusmuuseumi Teaduskirjastus, 151–174. doi:10.7592/PS/28-6ernits (Vaadatud 21.05.2025).
- Geertz, Clifford 2003 (1983). *Omakandi tarkus. Esseid tõlgendavast antropoloogiast*. Tallinn: Varrak.
- Gumiljov 1992 = Гумилев, Лев. *От Руси к России. Очерки этнической истории*. Москва: ФТМ.
- Haavio, Martti 1965. *Vjarmien vallan kukoistus ja tuho: Historiaa ja runoutta*. Porvoo Helsinki: WSOY.
- Heikkinen, Kaija 2006. *Metsänpelko ja tietäjänaiset. Vepsalaisnaisen uskonto Venäjällä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Jegorov 1997 = Егоров, Сергей. Новые сведения о традиционном хозяйстве и материальной культуре южных вепсов (итоги экспедиционных работ 1990–1993 гг.). *Историческая этнография. Русский Север и Ингерманландия*. Санкт-Петербург, 131–142.
- Joalaid, Marje 1998. Vepslased ja vepsa keel. *Kaheksa keelt, kaheksa rahvast*. Tallinn: Tallinna Pedagoogikaülikooli Kirjastus, 50–70.

Joalaid, Marje 2000. Itk vepsa matusekombestikus. *Tagasipöördumatus. Sõnad ja hääl*. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum, 265–282.

Jääts, Indrek 2016. Nõukogude rahvuspoliitika 1960.-1980. aastail: Vepsa näide. *Akadeemia*, 9, 1523–1556.

Jääts, Indrek 2017. Illegally Denied: Manipulations Related to the Registration of the Veps Identity in the Late Soviet Union. *Nationalities Papers*, 45 (5), 856–872. DOI: 10.1080/00905992.2017.1315393. (Vaadatud 21.05.2025).

Jääts, Indrek (koost.) 2019. *Ekspeditsioonid Läänemeresoome muinasmaale. Eesti etnograafide vepsa välitööde päevikud (1962–1969)*. Tartu: Eesti Rahva Muuseum.

Jääts, Indrek 2023. Väike rahvas ja suur riik: vepslaste assimileerumine 1950.-1980. aastail *Tuna. Ajalookultuuri ajakiri*, 2, 55–69.

Karamzin 2021 (1812) = Карамзин, Николай. *История государства Российского*. Эксмо.

Kettunen, Lauri ja Paavo Siro 1935. *Näytteitä vepsän murteista*. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.

Kikas, Katre 2018. Собрание фольклора как народная письменность: становление социальной позиции письма в Эстонии 1890-х гг. *Sator. Artikleid usundi- ja kombeloost*, 19, 17–40. DOI: 10.7592/Sator.2018.19.01. (Vaadatud 21.05.2025).

Kikas, Katre 2024. *Moderniseerumine rahvaliku kirjalikkuse peeglis: 19. sajandi lõpu rahvaluulekogujad arhiivi ja avalikkuse äärealal*. Doktoritöö. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus.

Latinojazõtšnõe istotšniki 1989 = *Латиноязычные источники по истории Древней Руси: Германия, IX – первая половина XII в.* Москва, Ленинград: Институт истории СССР.

Lonin, Rürik 2000. *Minun rahvhan fol'klor*. Petroskoi: Periodika.

Lovmjanjski 1985 = Ловмянский, Хенрик. *Русь и норманны*. Москва: Прогресс.

Mullonen 1994 = Муллонен, Ирма. *Очерки вепсской топонимии*. Санкт-Петербург: Наука.

Mullonen 2003 = Муллонен, Ирма. Территория расселения и этнонимы вепсов в XIX–XX вв. *Прибалтийско-финские народы России*. Москва : Наука, 342–348.

Mõznikov 2010 = Мызников, Сергей. Карельско-вепсские заговоры Олонецкого сборника. *Русские заговоры из рукописных источников XVII – первой половины XIX в.* Москва: Индрик, 286–310.

Nowell, Charles E. ja Richard A. Webster 2025. Western colonialism. *Britannica*. <https://www.britannica.com/topic/Western-colonialism> (Vaadatud 21.05.2025).

Paškov 2003 = Пашков, Александр. «Открытие» и изучение вепсов в дореволюционной России. *Прибалтийско-финские народы России*. Москва: Наука, 325–332.

Petuhhov 2005 = Петухов Анатолий. *Избранное в 2 т.* Вологда: Полиграфист.

Pimenov 1965 = Пименов, Владимир. *Вепсы. Очерк этнической истории и генезиса культуры*. Москва, Ленинград: Наука.

Povest vremennõh let 1950 = *Повесть временных лет. Часть 1. Текст и перевод*. Москва, Ленинград: Академия наук СССР.

Prozes, Jaak 2023a. Uurali rahvad ja Venemaa 2020. aasta rahvaloendus. *Sirp*, 10. veebruar 2023. <https://www.sirp.ee/uurali-rahvad-ja-venemaa-2020-aasta-rahvaloendus/> (Vaadatud 21.05.2025).

Prozes, Jaak 2023b. Kolonialism ja postkolonialism Venemaal. *Sirp*, 10. november 2023. <https://www.sirp.ee/kolonialism-ja-postkolonialism-venemaal/> (Vaadatud 21.05.2025).

Pulkin 1972 = Пулькин Виктор. Вепские орнаменты. *Вокруг света*, 4, 58–63.

Pulkin 1973 = Пулькин Виктор. *Вепские напевы: этнографические новеллы*. Петрозаводск: Карелия.

Putešestvije 1971 = Путешествие Абу Хамида ал-Гарнати в Восточную и Центральную Европу (1131–1153 гг.). Москва: Наука.

Putin 2016 = Путин: роль русского языка – создавать единую российскую нацию. *Информационный портал Екатеринбурга*, 26. mai 2016. <https://www.ekburg.ru/news/2/60575-putin-rol-russkogo-yazyka---sozdavat-edinuyu-rossiyskuyu-natsiyu/> (Vaadatud 21.05.2025).

Renan 1902 (1882) = Ренан, Эрнест. Что такое нация? Доклад, прочитанный в Сорбонне 11-го марта 1882 года. *Викитека*. [https://ru.wikisource.org/wiki/%D0%A7%D1%82%D0%BE_%D1%82%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%B5_%D0%BD%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%8F%3F_\(%D0%A0%D0%B5%D0%BD%D0%B0%D0%BD\)](https://ru.wikisource.org/wiki/%D0%A7%D1%82%D0%BE_%D1%82%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%B5_%D0%BD%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%8F%3F_(%D0%A0%D0%B5%D0%BD%D0%B0%D0%BD)) (Vaadatud 21.05.2025).

Renan, Ernest 2002 (1882). Mis on rahvus? *Vikerkaar*, 2/3, 95–108.

Rõbakov 1987 = Рыбаков, Борис. *Язычество древней Руси*. Москва: Наука.

Salve, Kristi 2015. *Üleaedsed*. Toimetanud ja saatesõna kirjutanud Madis Arukask. Eesti mõttelugu 126. Tartu: Ilmamaa.

Saxo Grammaticus 2000. *Taanlaste vägiteod*. Loomingu Raamatukogu, 8–10.

Šepiš, Olja Ljolja 2025. Facebook, 30. märts 2025.

https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=pfbid0UwvC46nQBSYCtxXFR CX4YHcvZ6cyXbhNKFhCDNByqXJjDMD779EYtgDMjMoywNml&id=61563985130774 (Vaadatud 21.05.2025).

Setälä, Eemil Nestor ja Juho Heikki Kala 1951. *Näytteitä äänis- ja keskivepsän murteista*. Keränneet E. N. Setälä ja J. H. Kala ; julk. ja suom. E. A. Tunkelo apunaan Reino Peltola. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.

Shah, Vidya 2025. Colonialism, Coloniality and Settler Colonialism. *The UnLeading Project*. York University, Faculty of Education.
<https://www.yorku.ca/edu/unleading/systems-of-oppression/coloniality-and-settler-colonialism/> (Vaadatud 21.05.2025).

Siragusa, Laura 2017. *Promoting Heritage Language in Northwest Russia*. Routledge.

Smirnov 2019 = Смирнов, Николай. Левое евразийство и постколониальная теория. *e-flux*. <https://syg.ma/@geograf-smirnoff/lievoie-ievraziistvo-i-postkolonialnaia-tieoriia> (Vaadatud 21.05.2025).

Sovijärvi, Antti ja Reino Peltola 1982. *Äänisvepsän näytteitä*. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.

Strogalštšikova 2008 = Строгальщикова, Зинаида. *Вепсы. Историко-этнографический очерк*. Петрозаводск: Периодика.

Strogalštšikova 2014 = Строгальщикова, Зинаида. *Вепсы: очерки истории и культуры. Научно-популярное издание*. Санкт-Петербург: Инкери.
<http://forumnarodov47.ru/docs/-ZIJ.pdf> (Vaadatud 21.05.2025).

Strogalštšikova 2016 = Строгальщикова, Зинаида. *Вепсы в этнокультурном пространстве Европейского Севера*. Петрозаводск: Периодика.
https://avtor.karelia.ru/elbibl/strogalschikova/vepsy_v_etnokulturnom_prostranstve/index.html#2 (Vaadatud 21.05.2025).

Zaiceva, Nina 2012. *Virantanaz. Vepsläine epos*. Juminkeko.

Zaitseva, Nina 2018. *Virantanaz. Vepsa eepos*. Tõlkinud, kommenteerinud ja saatesõna kirjutanud Madis Arukask. Tartu Ülikooli Kirjastus.

Zaitseva ja Mullonen 1969 = Зайцева, Мария, Мария Муллонен. *Образцы вепской речи*. Ленинград: Наука.

Zaitseva ja Žukova 2012 = Зайцева, Нина, Ольга Жукова. *Käte-ške käbedaks kägoihudeks. Обернись-ка милой кукушечкой: вепские причитания*. Петрозаводск: Карельский научный центр РАН.

Žukova 2015 = Жукова, Ольга. *Вепские обрядовые причитания: От поэтики жанра к поэтике слова*. Петрозаводск: Карельский научный центр РАН.

The Warwick Debates 1995. *The Ernest Gellner Resource Site*.
<https://gellnerpage.tripod.com/Warwick.html> (Vaadatud 21.05.2025).

Tiškov 2011 = Под ред. В.А. Тишкова *Российская нация: Становление и этнокультурное многообразие*. Москва: Наука.
<http://www.valerytishkov.ru/engine/documents/document2808.pdf> (Vaadatud 21.05.2025).

Toporkov 2010 = *Русские заговоры из рукописных источников XVII – первой половины XIX в.* Сост. А.Л. Топорков. Москва: Индрик.

Turunen Aimo 1956. *Über die Volksdichtung und Mythologie der Wepsen*. Studia Fennica, VI. Helsinki, 169–204.

United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples. United Nations, 2008.
https://www.un.org/esa/socdev/unpfii/documents/DRIPS_en.pdf (Vaadatud 21.05.2025).

Vahtra, Lauri 2013. Lauri Vahtra: 13. sajandil olid rahvused olemas, ka eestlased. *Postimees*, 5. veebruar 2013. <https://arvamus.postimees.ee/1128036/lauri-vahtra-13-sajandil-olid-rahvused-olemas-ka-eestlased> (Vaadatud 21.05.2025).

Valton, Arvo 2018. *Vaateid soome-ugri rahvaste kirjandusele*. Ilmamaa.

Valton, Arvo 2022. *Soome-ugri minu elus*. Ilmamaa.

Vetik, Raivo 2007. Eesti rahvusluse mõtestamisest. *Vikerkaar*, 3, 20–30.
<https://www.vikerkaar.ee/eesti-rahvusluse-motestamisest/> (Vaadatud 21.05.2025).

Vinokurova 1994 = Винокурова, Ирина. *Календарные обычаи, обряды и праздники вепсов (конец XIX – начало XX в.)*. Санкт-Петербург: Наука.

Vinokurova 1996 = Винокурова, Ирина. *Традиционные праздники вепсов Прионежья (конец XIX – начало XX в.)*. Петрозаводск: Издательство Петрозаводского государственного университета.
<https://core.ac.uk/download/pdf/226290523.pdf> (Vaadatud 21.05.2025).

Vinokurova 2006 = Винокурова, Ирина. *Животные в традиционных верованиях вепсов*. Петрозаводск: Издательство Петрозаводского государственного университета. <http://resources.krc.karelia.ru/library/doc/abstracts/vinokurova.pdf> (Vaadatud 21.05.2025).

Vinokurova 2011 = Винокурова, Ирина. *Обычаи, ритуалы и праздники в традиционной культуре вепсов. Учебное пособие*. Петрозаводск.
<https://www.booksite.ru/fulltext/obycai/text.pdf> (Vaadatud 21.05.2025).

Vinokurova 2015 = Винокурова, Ирина. *Мифология вепсов*. Петрозаводск:
Издательство ПетрГУ.
http://resources.krc.karelia.ru/illh/doc/knigi_stati/vinokurova_enciklopedija.pdf
(Vaadatud 21.05.2025).

Lisa

Lisalugemist vepslaste kohta eri keeltes

Eesti keeles:

Arukask, Madis (koost.) 2016. *Uurimusi vepsa rahvausust*. Sator, 16. Tartu: EKM Teaduskirjastus. <https://www.folklore.ee/ri/pubte/ee/sator/sator16/esileht.html>

Ernits, Enn 2013. Vepsakeelsest kirjandusest. *Paar sammukest*, XXVIII. Eesti Kirjandusmuuseumi Teaduskirjastus, 151–174. doi:10.7592/PS/28-6ernits

Joalaid, Marje 1998. Vepslased ja vepsa keel. *Kaheksa keelt, kaheksa rahvast*. Tallinn: Tallinna Pedagoogikaülikooli Kirjastus, 50–70.

Jääts, Indrek (koost.) 2019. *Ekspeditsioonid Läänemeresoome muinasmaale. Eesti etnograafide vepsa välitööde päevikud (1962–1969)*. Tartu: Eesti Rahva Muuseum.

Jääts, Indrek 2023. Väike rahvas ja suur riik: vepslaste assimileerumine 1950.–1980. aastail *Tuna. Ajalookultuuri ajakiri*, 2, 55–69.

Salve, Kristi 2015. *Üleaedsed*. Toimetanud ja saatesõna kirjutanud Madis Arukask. Eesti mõttelugu 126. Tartu: Ilmamaa.

Vepsa (ja eesti) keeles:

Lonin, Rürik 2000. *Minun rahvhan fol'klor*. Petroskoi: Periodika.

Zaitseva, Nina 2018. *Virantanaz. Vepsa eepos*. Tõlkinud, kommenteerinud ja saatesõna kirjutanud Madis Arukask. Tartu Ülikooli Kirjastus.

Vene keeles:

Винокурова, Ирина 2011. *Обычаи, ритуалы и праздники в традиционной культуре вепсов. Учебное пособие*. Петрозаводск. <https://www.booksite.ru/fulltext/obycai/text.pdf>

Винокурова, Ирина 2015. *Мифология вепсов*. Петрозаводск: Издательство ПетрГУ. http://resources.krc.karelia.ru/illh/doc/knigi_stati/vinokurova_enciklopedija.pdf

Королькова, Людмила 2015. *Вепсы: фотографии и рукописи из собрания Российского этнографического музея*. Санкт-Петербург: Издательский дом «Инкери». <https://ethnomuseum.ru/files/PDF/Library/Vepsey/978-5-903562-62-6.pdf>

Кочкуркина, Светлана 1990. Сокровища древних вепсов. Петрозаводск: Карелия.

Лебедева, Валентина 2018. *Вепсская кухня*. Воронеж.

Пименов, Владимир 1965. *Вепсы. Очерк этнической истории и генезиса культуры*. Москва, Ленинград: Наука.

Строгальщикова, Зинаида 2008. *Вепсы. Историко-этнографический очерк*. Петрозаводск: Периодика.

Строгальщикова, Зинаида 2014. Вепсы: очерки истории и культуры. Научно-популярное издание. Санкт-Петербург: Инкери. <http://forumnarodov47.ru/docs/-ZIJ.pdf>

Строгальщикова, Зинаида 2016. *Вепсы в этнокультурном пространстве Европейского Севера*. Петрозаводск: Периодика. https://avtor.karelia.ru/elbibl/strogalschikova/vepsy_v_etnokulturnom_prostranstve/index.html#2

Soome keeles:

Heikkinen, Kaija 2006. *Metsänpelko ja tietäjänaiset. Vepsäläisnaisen uskonto Venäjällä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Mullonen, Irma ja Kaija Heikkinen (koost.) 1994. *Vepsäläiset tutuiksi: kirjoituksia vepsäläisten kulttuurista*. Joensuun yliopiston kirjasto.

Saressalo, Lassi (toim.) 2005. *Vepsä – maa, kansa, kulttuuri*. SKS Kirjat.

Zaiceva, Nina 2013. *Virantanaz. Vepsän eepos/Vepsläine epos*. Tulk. Markku Nieminen. Juminkeko.

Inglise keeles:

Davidov, Veronica 2018. *Long Night at the Vepsian Museum*. University of Toronto Press.

Siragusa, Laura 2017. *Promoting Heritage Language in Northwest Russia*. Routledge.

Summary

The master's project, the manuscript of the book „About us Vepsians and not only“ in Russian and Estonian, is an autobiographical insight into the recent past and present of the Vepsian people. The demographic and overall cultural situation of my nation living in the Russian Federation is very pessimistic today. The population of the Vepsian people today is at most around 6,000 people, and this number is decreasing. In my autobiographical work, written for my nation-mates and the general public, I invite people to reflect on what it means to be a representative of a small nation in a totalitarian state.

In the context of my experience of living in different countries (Russia, Finland, Greece, Estonia), I also compare in the book the behaviour of people of different nationalities in perceiving and expressing their sense of nationality. The book contains a lot of personal experiences and is not written in too demanding a style.

In the accompanying text here, I provide the necessary background information on the themes of the book. I will provide an insight into the theoretical problematics of treating nationality as a phenomenon. Following Ernest Gellner and Anthony D. Smith's Warwick Debate, the different ways of conceptualising nationhood and the emotional complexity of the topic will open up. My book is based on the conviction that nationality is, however, more than a theoretical concept that can change in nature and value according to contemporary trends and needs. The Russian mentality stems from long-standing medieval Asian cultural and military invasion and lives on in modern Euroasianism. Such attitudes have led to a great deal of assimilation of small peoples and threats to neighbours of Russia. Russia's present-day state identity is geared towards building a loyal Russian-speaking population. The attitude towards the indigenous peoples living on its territory is post-colonial. In this context, it is understandable why the fate of the Vepsian people has been so drastic.

In this text here I will shortly discuss the known history of the Vepsian people based on previous research, as well as give an overview of the collection and research of Vepsian folklore. The role of folklore in the cultural emancipation of European peoples has been historically important. This also characterises the history of Finland or Estonia in the 19th century. From the end of the 20th century, it is possible to trace how, inspired by folklore and folk culture, the Vepsian national consciousness began to develop during the Perestroika time. During this hopeful period, the Vepsian national intelligentsia injected a belief in the possibility of the survival of the indigenous culture, and important steps were taken in this direction. This national sentiment was expressed, among other things, in the literature of authors of Vepsian origin, through their ethnographic depiction of the (recent) past.

Nevertheless, I do not think that such a national romantic approach fully meets the needs of the 21st century, where the maintenance of the nation has already reached a critical stage. Instead of the folklorism favoured by Russian ideology today, what we need is critical self-awareness and discernment, a real knowledge of our own history and the ability to draw the right conclusions from it. I have addressed this issue in my book many times.

The manuscript is written in Russian. Nowadays, mother tongue skills among the Vepsians have long been on the decline. Therefore, a text in Russian is the best way to reach the addressees. The manuscript is also translated into Estonian. I have given an overview of the background to the book and the writing process over the last few years. At the moment, work is underway to find a way to publish the book. The publishing house „Argo“ is interested in publishing the manuscript in Estonian and has submitted applications to the Kindred Peoples Programme and the Cultural Endowment of Estonia. I am currently looking for private sponsors in Finland and Ukraine to publish the Russian version of the book. So, the publishing process is still ongoing.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Alevtina Soldatova (sünnikuupäev: 18.09.1971)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose pealkirjaga „Meist vepslastest ja mitte ainult“, mille juhendaja on Madis Arukask,

1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi ADA lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi ADA kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile;

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 25.05.2025